

VORZIENICHEIT VAN GOEDE
Uitkering tot levensonderhoud aan
gehuwde vrouwen in noodsituaties in het
laatmiddeleeuwse Gent

Florence Vander Linden

Binnen het laatmiddeleeuwse huwelijksvermogensrecht in het kwartier van Gent bleef het toekennen van een provisie eerder een noodoplossing. Wanneer het koppel uiteenging kon een vrouw immers gewoonlijk terugvallen op haar eigen bezittingen die ze na de boedelverdeling zelf in beheer kreeg.¹ Bijgevolg gingen de schepenen van de Keure van Gent slechts in een beperkt aantal situaties over tot het verlenen van een uitkering. Over dit specifieke onderwerp zijn geen wettelijke bepalingen bekend, wat ook weerspiegeld wordt in de secundaire literatuur waar vermeldingen over provisie gedurende de Middeleeuwen voor onze gebieden schaars zijn.² Maar wanneer onderzocht wordt hoe er daadwerkelijk omgesprongen werd met situaties waarin de gehuwde vrouwen niet langer voldoende financiële middelen hadden om op terug te vallen komt er een genuanceerder beeld naar voren. Het gebrek aan regelgeving hield de schepenen van de Keure van Gent tijdens de late Middeleeuwen niet tegen om toch maatregelen te ondernemen ten bate van gehuwde vrouwen in materiële nood.

Vaak betrof het gevallen waarin een vrouw geen beroep kon doen op haar echtgenoot, zoals wanneer deze gedurende een lange periode afwezig was, *absencie*, zonder dat hij maatregelen getroffen had met betrekking tot de zorg voor het gezin. Het gebeurde ook dat beide echtgenoten van elkaar waren vervreemd en dat er in het onderhoud van de vrouw, die het huis had verlaten, moest worden voorzien. Ook wanneer een echtgenoot zich in zulke mate aan wanbeheer te buiten ging dat het patrimonium van zijn echtgenote erbij in het gedrang kwam of wanneer hij niet langer in het onderhoud van zijn familie kon voorzien, gebeurde het dat de gehuwde vrouw, of haar vrienden en magen,

¹ M. Vleeschouwers-Van Melkebeek, 'Eendrachtelic commen ende vriendelic vereffent. Boedelverdelingen voor de schepenen van de Keure van Gent tussen echtparen gescheiden van tafel en bed 1439-1450', *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor de uitgave der Oude Wetten en Verordeningen van België*, 47 (2006), p. 12; A. Coenen, *Haer selles wijf zijnde*. Het zelfstandig optreden van de gescheiden vrouw in het laatmiddeleeuwse Gent, Universiteit Gent, 2007-2008, I, 147 p.; II, 229 p. (onuitgegeven masterscriptie in de Geschiedenis).

² Ph. Godding, *Le droit privé dans les Pays-Bas méridionaux du 12e au 18e siècle*, Brussel, 1987, nr. 513; J. Monballyu, *Geschiedenis van het familierecht van de late middeleeuwen tot heden*, Leuven, 2006, p. 55.

zich tot de schepenen richtte, meestal met een verzoek om het beheer van haar eigen goederen te verkrijgen. Uitzonderlijk beschouwde de schepenbank een scheiding van tafel en bed als onvolmaakt, en weigerden de schepenen tot de boedelverdeling over te gaan. In de plaats daarvan werd er dan een uitkering tot levensonderhoud toegekend. Maar de meest voorkomende reden waarom de schepenen van de Keure van Gent in een provisie voorzagen, was om de echtgenote de mogelijkheid te geven de procedure voor de scheiding van tafel en bed bij de officialiteit te bekostigen. Haar werd dan opgedragen om, met de financiële middelen die de schepenbank haar verschafte, haar scheiding van tafel en bed aan te vragen. Dit stelde de schepenen van de Keure in staat om, de eerstvolgende keer dat de vrouw in kwestie beroep op hen deed, tot een boedelverdeling over te gaan. Eenmaal de goederen van het echtpaar verdeeld waren, vielen de bezittingen van de vrouw niet langer onder het beheer van haar eega en kon ze zelf beschikken over de opbrengsten ervan, zodat een provisie tot levensonderhoud niet langer noodzakelijk was.

1. Provisie voor de echtgenote om haar lopende proceskosten te betalen van de scheiding van tafel en bed

In de registers van de schepenen van de Keure van Gent zijn er voor de periode tussen 1427 en 1475 40 akten³ bewaard betreffende 26 verschillende koppels, waarin een gehuwde vrouw de schepenbank om een of andere vorm van inkomsten vroeg. Aangezien dit een van de voornaamste redenen was waarom een gehuwde vrouw van de schepenen een provisie ontving, aarzelde zij er dan ook niet voor om de kosten die de scheiding van tafel en bed voor de officialiteit met zich meebracht, specifiek als argument naar voor te schuiven in haar poging een uitkering te bekomen. Niet minder dan acht vrouwen verwezen in hun verzoek om provisie naar het feit dat hun gebrek aan middelen hen niet in staat stelde om de lopende proceskosten van hun scheiding van tafel en bed te bekostigen.

Net zoals heden ten dage bracht het huwelijk in de Middeleeuwen een aantal rechten en verplichtingen voor beide echtgenoten met zich mee. Naast de samenwoningplicht, de getrouwheidsplicht en de gehoorzaamheidsplicht van de vrouw, waren de echtgenoten elkaar ook onderlinge hulp en bijstand verschuldigd. Deze laatste taak viel voornamelijk onder de verantwoordelijkheid van de man, aangezien hij instond voor het volledige beheer over alle bezittingen van het koppel. De getrouwde vrouwen waren zich wel degelijk van deze bijstandspflicht bewust en beriepen zich voor de schepenbank op dit recht.

³ Zie voor de studie en uitgave van de 40 akten F. Vander Linden, *Vorzienicheit van goede*. Uitkering tot levensonderhoud aan gehuwde vrouwen in noodsituaties in het laatmiddeleeuwse Gent, Universiteit Gent, 2007-2008, 97 p. (onuitgegeven master-scriptie in de Geschiedenis).

VORZIENICHEIT VAN GOEDE

Op 12 oktober 1428 wees Wivin vanden Dale tijdens het proces tegen haar echtgenoot Jan Asscheric de schepenen erop dat zij op zijn minst recht had op een uitkering of een 'vorzienicheit van goede'.⁴ In een volgend geding tussen Wivin en Jan zette Wivin haar eis door en vroeg ze nogmaals dat haar een provisie werd toegewezen *zoals het hoorde*, met als voornaamste argument voor haar verzoek de kosten van het geding waar ze voor de officialiteit in verwickeld was.⁵ Het feit dat Wivin er nadrukkelijk van overtuigd was dat ze recht had op een uitkering en dat er nergens in de akte vermeld wordt dat de schepenen van de Keure van Gent haar hierin tegenspraken, wijst er op dat, hoewel er voor Gent geen geschreven normatieve bepalingen met betrekking tot provisie voorhanden zijn, het een gewoonte was die wel degelijk werd toegepast.

Dit betekende echter niet dat een vrouw automatisch een provisie toegekend werd telkens wanneer haar echtgenoot zijn verplichting om in haar onderhoud te voorzien niet nakwam. In het proces tussen Mergriete Smeets en Olivier vander Winninghe wilde de eiseres dat haar man een staat van goed zou binnenbrengen, zodat de schepenen haar daaruit een provisie zouden kunnen toekennen teneinde de procedure van scheiding van tafel en bed voor de officialiteit te kunnen bekostigen.⁶ Olivier weigerde dit echter, zich hiervoor beroepend op het feit dat zijn echtgenote onlangs een erfenis van haar moeder ten deel was gevallen en dat zij bijgevolg voldoende middelen bezat.⁷ Vanuit de veronderstelling dat Mergriete dankzij de erfenis over voldoende eigendommen beschikte om haar scheiding van tafel en bed voor de officialiteit te bekomen, koos de schepenenbank ervoor Mergriete geen provisie toe te wijzen. In plaats daarvan werd er besloten om pas na de scheiding van het echtpaar tot de boedelverdeling over te gaan.⁸ Slechts in het geval dat de erfenis ontoereikend zou blijken, beloofden de schepenen van de Keure van Gent de vrouw van een bijkomende vergoeding te voorzien om haar lasten van de scheiding

⁴ Stadsarchief Gent (verder: SAG), reeks 301, nr. 30 (1), 1428-1429, 13r.: "waer toe de vors. Wivin andworde dat zoe emmer, te minsten naer rechte, sculdich was t'hebbene vorzienicheit van goede".

⁵ *E. l.*, 117v.: "oft emmer zulke provisie als 't behoorde" (10 augustus 1429).

⁶ SAG, reeks 301, nr. 34 (2), 1437-1438, 28r.: "dat de selve Mergriete, 's vors. Oliviers wettelic wijf, versochte den staet van haren goede overghebrocht t'hebbene om haer daer af provisie t'hebbene van harer nootdorst ende hare daer mede te vervolghene 't ghesceet ten gheesteleken hove tusschen den vors. Oliviere ende hare" (23 september 1437).

⁷ *Ibidem*: "voort toghende hoe dat haer verschenen ende verstorven was bij der doot van harer moeder zekere goedinghen als waer bij zoe ghenouch vorsien was, ende mids dien weerde hij hem haer eeneghe provisie te doene".

⁸ *Ibidem*: "So waes 't dat scepenen etc. wijsden der vors. Mergrieten te treckene ten gheesteleken hove omme haer daer t'achtervolghene met den goede haer verschenen bij der doot van harer moeder 't verscheet tusschen haer ende Oliviere."

voor de officialiteit te dekken.⁹ Dit vonnis illustreert duidelijk hoe de schepenbank provisie als een middel beschouwde en niet als een doel op zich. De schepenen zagen de noodzaak in van een scheiding van tafel en bed maar redeneerden eveneens dat Mergriete, zolang ze kon terugvallen op de erfenis van haar moeder, geen provisie nodig had. Een uitkering had slechts nut als overgangmaatregel, als tijdelijke oplossing in de periode dat er niet onmiddellijk tot de boedelverdeling kon worden overgegaan. Een provisie was voornamelijk bedoeld om vrouwen met beperkte middelen de mogelijkheid te bieden hun scheiding van tafel en bed bij de officialiteit aan te vragen. In het geval van Lijsbette sHertoghen gingen de schepenen zelfs zover de vrouw hiervoor een bedrag te lenen. Hoewel een provisie door de schepenbank werd toegekend, was het niet de gewoonte dat de schepenen zelf instonden voor de betaling ervan. Normaal kwam de provisie altijd uit de goederen van de huwelijkspartners en was het bijgevolg de echtgenoot die de uitkering moest verschaffen. Toen Gerard vander Loe en Lijsbette sHertoghen op 25 februari 1441 voor de schepenen van de Keure verschenen om de boedelverdeling aan te vragen, stelde de schepenbank vast dat de twee nog niet van tafel en bed gescheiden waren.¹⁰ Het echtpaar leefde niet langer samen, maar was van elkaar vervreemd omwille van het echtelijke geweld¹¹ waar Gerard zich schuldig aan gemaakt had.¹² Daarenboven kwamen de schepenen tot de conclusie dat Gerard zijn vrouw verhinderd had de scheiding aan te vragen. Daarom werd besloten dat schepen Gillis de Oude zich borg zou stellen voor vander Loe en aan Lijsbette de som van 2 ponden groten Vlaams zou overhandigen. Hierdoor zou zij, binnen een periode van acht dagen, voldoende middelen ter beschikking hebben om de scheiding aan te vragen.¹³ Dat de schepenen hiertoe

⁹ *Ibidem*: “Mocht ooc ‘t vors. goed van harer moeder niet zo verre bestrecken, scepenen souder in vorsien in andere goedinghen omme haer ‘t verscheet t’achtervolghene ten hove vors.”.

¹⁰ SAG, reeks 301, nr. 36 (1), 1440-1441, 76r.: “ende beseffende bij den zelven goeddinckene dat de vors. Gheeraert ende joncfrouw Lisbette, zijn wijf, al noch ter tijt niet ghescheeden zijn ten spirituelen hove alsoe’t behoort, zonder ‘t welke temporele ghescheet niet sculdich es te gheschiene”.

¹¹ M. Salden, *Tussenkomsten van de schepenen van de Keure bij echtelijk geweld in het laatmiddeleeuwse Gent*, Universiteit Gent, 2007-2008, 126 p. (onuitgegeven masterscriptie in de Geschiedenis).

¹² SAG, reeks 301, nr. 36 (2), 1441-1442, 27v.: “ende omme dies wille dat de vors. Gheeraert vander Loo ghehadt heeft de handelinghe ende bladinghe van zinen erfachteghen goedinghen zint ter tijt dat de vors. joncfrouw Lijsbette mids zinen ruethede van hem vervremde, twelke al nu leden es den termijn van 2 jaeren of meer” (18 november 1441).

¹³ SAG, reeks 301, nr. 36 (1), 1440-1441, 76r.: “ende dat ‘t delay van den spirituelen ghescheede toecommen es bij den toedoene van den vors. Gheeraert, termineerden ende wijsden dat Gillis d’Oude, als borghe voor den vors. Gheeraert vander Loe, in vormen van provisien gheven ende overlegghen sal der vors. joncfrouw Lisbette 2 lb. gr. binnen 8 daghen eerstcommende, omme haer daermede te volghene in ‘t vors. gheestelic hof omme de sentencie diffinitive van den vors. spirituelen ghescheede”.

VORZIENICHEIT VAN GOEDE

bereid waren, toont aan dat zij met de situatie van Lijsbette sHertoghen begaan waren en haar wilden helpen een uitweg te vinden. Deze steun kon Lijsbette zeker gebruiken, want deze uitspraak vormde slechts de eerste in een hele resem gedingen waar het echtpaar in verwickeld was. De afhandeling van hun boedelverdeling verliep duidelijk niet zonder slag of stoot. In de registers van de schepenen van de Keure van Gent zijn er maar liefst negentien akten opgenomen, verspreid over de periode 1441-1469, waar de strijd van het koppel over de boedelverdeling aan bod kwam.¹⁴

Provisie bestond echter niet altijd uit geld, het kon ook om een aandeel uit de goederen van de huwelijksgemeenschap of de opbrengsten van bepaalde bezittingen van het koppel gaan. Soms gaven de schepenen de vrouw de toestemming om bepaalde bezittingen te verkopen, zodat ze de opbrengsten kon gebruiken om de kosten van een scheiding te dekken, zoals in het geval van Lijsbette van Pollaer, de vrouw van Jan Rebau. Op 18 april 1448 kwam Lijsbette opnieuw voor de schepenen, nadat ze al tweemaal tevergeefs om een boedelverdeling had gevraagd.¹⁵ Ze protesteerde dat haar man de provisie, die haar bij een vorig vonnis was toegewezen, niet volledig had betaald. Van Pollaer en Rebau verschenen verschillende keren voor de schepenbank, voornamelijk omdat de schepenen van de Keure hun scheiding, zoals deze werd uitgesproken door de officialiteit van Doornik, als onvolmaakt bleven beschouwen. De schepenen stemden in met de verkoop van een huis van Jan Rebau, zodat Lijsbette de drie ponden groten Vlaams, die Jan haar in het kader van haar provisie nog verschuldigd waren, kon recupereren.¹⁶ Deze toestemming betekende wel niet dat Lijsbette het huis compleet naar eigen goeddunken mocht verhandelen. De schepenen bleven nog een zekere controle op de transactie uitoefenen. Alle details van de verkoop werden door de schepenen in het vonnis van 18 april opgetekend. Lijsbette had het huis tegen een zo hoog mogelijke prijs aan een zekere Jan de Ruddere uit Drongen verkocht.¹⁷ De verkoopsom bedroeg 18 ponden groten Vlaams, waarvan de koper 4 ponden onmiddellijk moest overhandigen. De vereffening van de resterende 14 pon-

¹⁴ SAG, reeks 301, nr. 36 (1), 1440-1441, 76r.; *e.l.*, reeks 301, nr. 36 (2), 1441-1442, 27v.; *e.l.*, reeks 301, nr. 37 (2), 1443-1444, 103v.; *e.l.*, reeks 301, nr. 38 (1), 1444-1445, 56 v. en 142r.; *e.l.*, reeks 301, nr. 39 (1), 1446-1447, 4r., 54r., 130r. en 196r.; *e.l.*, reeks 301, nr. 39 (2), 1447-1448, 153r.; *e.l.*, reeks 301, nr. 40 (1), 1448-1449, 65v. en 67v.; *e.l.*, reeks 301, nr. 42 (2), 1453-1454, 88v.; *e.l.*, reeks 301, nr. 43 (2), 1455-1456, 112v.; *e.l.*, reeks 301, nr. 44 (1), 1456-1457, 58v.; *e.l.*, reeks 301, nr. 45 (1), 1458-1459, 34v.; *e.l.*, reeks 301, nr. 46 (1), 1460-1461, 33r.; *e.l.*, reeks 301, nr. 47 (2), 1463-1464, 11r.; *e.l.*, reeks 301, nr. 50 (1), 1468-1469, 73r.

¹⁵ SAG, reeks 301, nr. 40 (1), 1448-1449, 142r.

¹⁶ *Ibidem*: "wettelic afgewonnen heeft een huus, van Janne Rebauts zijde comen zijnde, over 't ghebrec van drie ponden gro. die haer bij den inhoudene van den zelve vonnesse in voormen van provisien toegeheleyt waren".

¹⁷ *Ibidem*: "ende daer naer 't selve huijs vercocht ten hoochsten prijse dat zoe heeft gheconnen ende ghemoghen eenen Janne den Ruddere, woenende te Dronghene".

den werd in schijven van 3 ponden over een aantal jaren gespreid. De laatste betaling, gepland op 24 juni 1453, zou dan slechts 2 ponden bedragen zodat men op de totale som van 18 ponden uitkwam.¹⁸ De schepenen lieten Lijsbette van Pollaer enkel de eerste betaling van 4 ponden houden om het tekort in haar provisie op te vangen en eventuele kosten van de verkoop te dekken. Alle andere betalingen die ze verder nog zou ontvangen dienden naar de schepenen van de Keure van Gent gebracht te worden. De schepenbank droeg Lijsbette nadrukkelijk op deze 4 ponden te gebruiken om een geldige scheiding van tafel en bed aan te vragen voor de officialiteit.¹⁹

Het toekennen van provisie was blijkbaar niet alleen aan de schepenen van de Keure voorbehouden. Op 29 januari 1457 verscheen Pauwel Bracman voor de schepenbank om de provisie aan te vechten die de officialiteit van Doornik aan zijn echtgenote, Lijsbette Lenets, had toebedeeld.²⁰ Het geding, waarin het koppel betreffende hun scheiding van tafel en bed verwickeld was, sleepte zo lang aan dat de officialiteit besloten had dat Lijsbette Lenets recht had op een provisie van 2 ponden groten Vlaams.²¹ Pauwel deed echter een beroep op zijn privileges als Gentse poorter en ontkende dat hij gebonden was aan de uitspraak van de officialiteit om zijn echtgenote een uitkering te betalen.²² De schepenen kozen voor de gulden middenweg en riepen beide partijen op om een compromis te sluiten met behulp van hun vrienden en magen.²³ Dezen kwamen vervolgens overeen dat de provisie van Lijsbette 20 schellingen groten zou bedragen. Daarnaast kreeg ze nog de katelen die ze reeds in haar bezit had en de helft van het bedrag dat Philips de Wielemaekere aan het paar ver-

¹⁸ *Ibidem*: "omme de somme van 18 lb. gro., te betalene 4 lb. gro. ghereet, 3 lb. gro. 't Sente Jansmesse in 't jaer '50 eerstcommende, ende van dan voort telken sinte Jansmesse daer naer volghende drie lb. gro. gheldende tooter vuller betalinghe, uute ghedaen dat 't leste paiement maer draghen zal twee lb. gro."

¹⁹ *Ibidem*: "dat den vors. coop zal zijn ende bliven goed ende van weerden, ende dat de vors. Lijsbette over 't ghebrec van den vors. 3 lb. gro. metten kosten bij haer uutgeheleyt ontfaen zal 4 lb. gro. vors., die ghereed betaelt moeten zijn ghelijc vors. es, omme haer daer mede te ghehelpene ende haer ghescheet te volghene ten spirituelen hove alsoo 't behort, emmer wel verstaende dat alle d'andere paymenten brocht zullen onder scepenen telcx rechte".

²⁰ SAG, reeks 301, nr. 44 (1), 1456-1457, 53r.

²¹ *Ibidem*: "dat zekere handelinghe van ghedinghe up staende was in 't ghestelicke hof te Dorneke ter causen van den gheschede tusschen den zelve Pauwels, haer man, in welke so verre gheprosydert es gheweest als dat haer bij den vorss. hove in vormen van provisie toegheleyt es 2 lb. gr. tot dat de zake bescheeden sal zijn".

²² *Ibidem*: "daer jeghen de selve Pauwels dede verandworden dat hij poortere ware der stede van Ghend ende dat hij bij dien niet sculdich en es ghehouden te zine in de provisie van den vors. hove".

²³ *Ibidem*: "so was 't dat scepenen van der Kuere in Ghend appointierden dat de vors. partijen achterlijden soude ende dat sij als van der provisie veraccorderen zouden bij maghen ende vriden an beeden zijden, up dat zij consten, ende ter rapoort van vrienden ende maeghen".

VORZIENICHEIT VAN GOEDE

schuldigd was. Deze provisieregeling bleef wel gebonden aan de voorwaarde van de oorspronkelijke uitspraak van de officialiteit, namelijk dat Lijsbette enkel gebruik mocht maken van deze goederen zolang de rechtbank in Doornik nog niet tot een uitspraak was gekomen.²⁴ Op 18 maart 1461 zouden de schepenen uiteindelijk de boedelverdeling voor Lijsbette Lenets en Pauwel Bracman registreren.²⁵

De tussenkomsten van de schepenen hadden voornamelijk tot doel een uitweg te vinden voor gehuwde vrouwen die zich in moeilijke situaties bevonden. Om dit te bereiken was het niet noodzakelijk altijd de echtgenoot die door de schepenen voor een voldongen feit gesteld werd door hem te dwingen een provisie te betalen. Soms stelde de schepenbank de echtgenoot een aantal opties voor. Meestal werd die keuze tot twee mogelijkheden beperkt: of instemmen met het betalen van een provisie of de staat van goed binnenbrengen zodat tot een voorlopige boedelverdeling overgegaan kon worden. Deze keuze werd ook geboden aan Joes vanden Essche, wettige echtgenoot van Marie Coutereels.²⁶ Marie Coutereels was voor de officialiteit in een geding verwickeld. Uit de tekst valt niet helemaal op te maken of het om een nietigverklaring van hun huwelijk ging of dat ze de scheiding van tafel en bed had aangevraagd. Ze wenste een provisie omwille van de lasten die dit geding met zich meebracht. Verder wou Marie ook verhinderen dat Joes hun goederen zou verkopen zolang deze procedure nog bij de kerkelijke rechtbank hangende was.²⁷ De schepenen droegen Joes op zijn staat van goed binnen te brengen zodat een deel van de goederen aan zijn echtgenote kon toegewezen worden, of hij kon Marie een bedrag van 7 ponden groten Vlaams overhandigen. De man besloot om met deze laatste optie in te stemmen.²⁸ In de akte werd even-

²⁴ *Ibidem*: "de zelve Lijsbette bij voormen van provisie hebben sal van vors. Pauwels goede de somme van 20 s. gr., de catteylen die soe t'aerwaerts heeft ende de heelft van der scult die Philips die Wielmaekere den voornoemden Pauwels ende haer t'achter ende sculdich es omme haer daer af te ghebrueken ghelijc haren propren goede tot an der stont dat, ter cause van den ghescheede bij den hove, ghescheeden sal zin al soo 't behoren sal".

²⁵ SAG, reeks 301, nr. 46 (1), 1460-1461, 60v.

²⁶ SAG, reeks 301, nr. 30 (1), 1428-1429, 111v.: "dat de vors. Joes kiesen zoude weder dat hij liever hadde te ghevene der zelve Marie over hare costen ende scaden de vors. somme van 7 lb. gr., alsoo hij haer hier voortijts hadde ghedaen bieden, oft hendelike te makene den staet van zinen goede ende dien over te bringhene" (28 juni 1429).

²⁷ *Ibidem*: "ter cause van der provisie van goede die de zelve Marie begherde t'hebbene mits dat zoe in ghedinghe stac van huwelike in 't gheestelike hof jeghen den zelve Joes, ende vort dat hij bedwonghen worde gheen goed te vercopene voor an der stont dat in 't selve gheestelike hof 't ghedinghe becort ware tusschen hem ende hare".
²⁸ *Ibidem*: "dat de vors. Joes kiesen zoude weder dat hij liever hadde te ghevene der zelve Marie over hare costen ende scaden de vors. somme van 7 lb. gr., alsoo hij haer hier voortijts hadde ghedaen bieden, oft hendelike te makene den staet van zinen goede ende dien over te bringhene, omme haer voorzien t'sine alsoo vors. es, waer af de zelve Joes stappans koes te ghevene de 7 lb. gr.".

eens verwezen naar een overeenkomst die al eerder door het koppel was opgesteld. Toen de schepenen het bedrag voor de uitkering van Marie bepaalden, baseerden ze zich waarschijnlijk op het ontwerp van deze overeenkomst waarin Marie Coutereels dezelfde som van 7 ponden was beloofd.²⁹ Toen Joes er niet in slaagde zijn deel van die overeenkomst te eerbiedigen, liet Marie niet na om tegen haar man op te treden. Zo schreef ze, om haar klacht kracht bij te zetten, de baljuw en de schepenen van Wetteren waar het merendeel van de eigendommen van Joes gelegen waren, verschillende *brieven van verbode*.³⁰

Uit al deze voorgaande processen blijkt hoe de schepenen provisie nooit als de uiteindelijke oplossing op zich beschouwden. Integendeel, de enige legitieme manier voor een gehuwde vrouw om na een gefaald huwelijk zelf zeggenschap te krijgen over haar goederen en over de opbrengsten ervan, was en bleef via een boedelverdeling. Een boedelverdeling kon enkel wettelijk door de wereldlijke autoriteiten goedgekeurd worden nadat er eerst voor de kerkelijke autoriteiten een geldige scheiding van tafel en bed had plaatsgevonden.³¹ Wanneer de schepenen een gehuwde vrouw uit haar noodsituatie wilden helpen, waren hun inspanningen er bijgevolg voornamelijk op gericht om zo snel mogelijk tot een boedelverdeling te komen. Hiervoor moest zij eerst in staat gesteld worden om de scheiding aan te vragen. In dit opzicht beperkte het nut van het toekennen van een provisie zich enkel tot het ter beschikking stellen van voldoende middelen aan de echtgenote, onder om het even welke vorm, om de procedure van haar scheiding te kunnen bekostigen.

2. Provisie voor de echtgenote als uitkomst voor de noden van het dagelijkse bestaan

2.1 Vervreemding

We komen nog eens terug op het verzoek van Mergriete Smeets om een uitkering teneinde haar scheiding van tafel en bed te kunnen bekostigen. Op het ogenblik dat Mergriete voor de schepenen verscheen, leefden zij en haar echtgenoot al lange tijd *de facto* gescheiden. Ze waren elkaar zelfs zodanig uit het oog verloren dat Olivier er ondertussen zonder al te veel hindernissen in

²⁹ *Ibidem*: “zo verre dat scepenen van der Kuere in Ghend, ghehoort hebbende dat t’anderen tijden een compositie ghemaect hadde ghezijn tusschen den vors. partien [...] de vors. somme van 7 lb. gr., alsoo hij haer hier voortijts hadde ghedaen bieden”.

³⁰ *Ibidem*: “al eer hij revocatie hebben zoude van den letteren van verbode die onlanxleden ghescreven hadde ghezijn ten vervolghen van der selver Marien an den bailliu ende scepenen van Wettere, daer onder dat ‘t meeste deel van zinen goede gheleghe was”.

³¹ Godding, *Le droit privé*, nr. 513.

VORZIENICHEIT VAN GOEDE

geslaagd was opnieuw te trouwen.³² De man rechtvaardigde zijn tweede huwelijk tegenover de schepenen met het argument dat hij een verklaring had ontvangen van het overlijden van zijn echtgenote en hij bijgevolg in de veronderstelling leefde dat hij weduwnaar was.³³ Mergriete kon dus niet langer op haar echtgenoot vertrouwen om in de kosten van het dagelijkse leven te voorzien. Zij was lang niet de enige vrouw die van haar echtgenoot was vervreemd. Meerdere eega's werden voor problemen gesteld wanneer hun man niet langer in staat was voor hun onderhoud te zorgen, of wanneer hij gewoon weigerde dit nog te doen.

Op 19 juli 1469 vroeg Lijsbette Struuxs, de vrouw van Jan vander Pale de Oude, de schepenenbank of ze de helft mocht gebruiken van de stal, die in 't *grote Vleeschuus* te Gent aan haar echtgenoot toebedeeld was.³⁴ Aangezien Jan niet alleen van haar vervreemd was maar daarenboven nog met een andere vrouw samenwoonde, was Lijsbette verplicht om voor haar eigen inkomen te zorgen.³⁵ Ondanks het feit dat hij meermaals werd gedagvaard, gaf Jan geen gehoor aan de oproep om voor de schepenenbank te verschijnen. De schepenen besloten dan ook in het licht van zijn verstek het verzoek van Lijsbette in te willigen en haar het vruchtgebruik van de desbetreffende stal te geven. Lijsbette Struuxs mocht met terugwerkende kracht vanaf Pasen jongstleden (2 april 1469) aanspraak maken op alle winsten en kosten die deze stal opleverde totdat het echtpaar weer samen onder een dak zou wonen, zoals het, wat de schepenen nog eens benadrukten, een goed gehuwd gezelschap betaamde.³⁶ Het had weinig nut voor een gehuwde vrouw om haar recht op levensonderhoud voor de schepenen op te eisen en zich zo verder te belasten met de proceskosten, wanneer geen van beide echtgenoten voldoende goederen had om een uitkering uit te bekomen. Sommige vrouwen vroegen pas na verloop van

³² SAG, reeks 301, nr. 34 (2), 1437-1438, 28r.: "anghemerct dat zij langhen tijt verscheeden ende absent van mallinc anderen gheweest hadden, ende ooc dat hij een ander wijf ghetrauwet heeft" (23 september 1437).

³³ *Ibidem*: "up 't welke de vorn. Olivier verandworde, zegghende dat, mids zekeren letteren van certificaten ende anderen bootscepen die hij ontfæen ende hem ter kennessen commen waren als dat zoe overleden was deser weerelt, hij dit ander huwelic anghegaen hadde".

³⁴ SAG, reeks 301, nr. 50 (1), 1468-1469, 131v.: "'t versouc van Lisbetten Struuxs, Jans vander Pale d'Oude wettelic wijf, omme t'hebbene de ghebruucsæmhede vander eender heelft van eenen stalle ende erve in 't groote Vleeschuus metter cavelinghen toebehorende den voors. Janne".

³⁵ *Ibidem*: "mids dat hij hem van huer absenteert ende huus houdt met eenen andren wive".

³⁶ *Ibidem*: "ghemerct dat de voors. Jan te mer stonden bij haerlieder consente ghedachvaert heeft gheweest ende niet ghecompareert, der voors. Lisbetten te hebbene de ghebruucsæmhede van der voors. heelft van den voornoemden stalle ende erve in 't Vleeschuus metter cavelinghe diere toebehoort ende insghelijcx de baten ende profffijten diere af ghevaellen ende ghebruuct zijn zijndert Paeschen lestleden toot an der stont dat zij te gadere wonen ende converseren zullen also goeder ghetrauden gheselscepe toebehoort".

tijd een provisie aan en wachtten tot wanneer hun echtgenoot bijkomende bezittingen had verworven. Zo aarzelde Lijsbette sRoucs niet om een aandeel op te eisen van de goederen die haar echtgenoot Jan de Feynere recent toegevallen waren, zelfs nadat het koppel al geruime tijd gescheiden leefde.³⁷ Wanneer Jan na het overlijden van zijn tante, Lijsbette Beysenhove, in de erfenis deelde, eiste Lijsbette sRoucs hier namelijk de helft van op om daarmee in haar levensonderhoud te kunnen voorzien.³⁸ Jan weigerde een deel van de erfenis over te dragen met als argument dat hij en Lijsbette al geruime tijd van elkaar waren vervreemd en dat zij op dat moment nog steeds niet bij hem wilde terugkeren.³⁹ De schepenen kozen voor een tussenoplossing: ze gaven Lijsbette het beheer over een derde van de eigendommen uit de erfenis. Hierbij stelde de schepenbank wel een voorwaarde. Lijsbette moest beloven deze goederen terug te brengen wanneer het echtpaar zich zou verzoenen of wanneer een van beiden zou komen te overlijden.⁴⁰

Bij haar proces tegen haar echtgenoot Joos Corsier kon Lijsbette sCatteneeren terugvallen op de steun van haar vader, Ogier de Catteneeren.⁴¹ Het huwelijksleven van Lijsbette verliep niet voorspoedig. Door het wanbeheer van haar man werden haar goederen zwaar met schulden belast en wanneer Joos zich daarenboven te buiten ging aan echtelijk geweld zag de vrouw zich genoodzaakt om opnieuw bij haar ouders in te trekken.⁴² Ogier, zeer aangedaan door de situatie van zijn dochter, daagde zijn schoonzoon voor de schepenen en eiste van hem een onderhoudsuitkering voor zijn dochter. Joos was echter niet gediend met de tussenkomst van zijn schoonouders. Vooral het feit dat hij zijn echtgenote niet meer mocht spreken, tenzij in de aanwezigheid van haar

³⁷ SAG, reeks 301, nr. 48 (1), 1464-1465, 98r. (21 juni 1465).

³⁸ *Ibidem*: "Lijsbette, Jan sVeyners wijf, die begheerde t'hebbene ende te ghebrukene d'een heeltscheede van den goedinghen den vornoemden Janne toecommen ende verstorven van Lijsbette Beysenhove, Lievins vanden Weghe wive, zijndre moye was, over een zijde".

³⁹ *Ibidem*: "ende den vors. Jan den Feynere, die hem dies weerde bij diversschen redenen ende zonderlinghe bij dat de vors. Lijsbette haer langhen termijn van jaren van hem absent ghehouden hadde ende noch hilt, over andere zijde".

⁴⁰ *Ibidem*: "wijsden ende appointierden dat de vors. Lijsbette hebben ende ghebruken zal d'een derde van den vors. goede ende versterfte up souffusanten zekere omme 't selve derde inne brocht te werdenne bij also dat de vors. Jan ende Lijsbette vergaderden oft eenich van hem beeden der werelt overlede".

⁴¹ SAG, reeks 301, nr. 50 (1), 1468-1469, 100v. (17 juli 1469).

⁴² *Ibidem*: "hoe dat Joos Corsier, in huwelic begrepen hebbende Lijsbette sCatteneeren, ziere dochtere, hem zo ghedreghen heeft jeghen de selve Lijsbette, zijn wijf, als dat bij zijnder ruuthede te haerwaerts ghebesicht ende bij zijne soberen regimente te nieute doende 't selve goed dat zo hadde, zoe bij noede bedwonghen es gheweest haer te absenteerne van den vors. Joos, haren man, ende te commene bij hem, Ogier ende harer moeder".

VORZIENICHEIT VAN GOEDE

ouders, stuitte hem zeer tegen de borst.⁴³ Joos legde dan ook alle schuld voor de onenigheid tussen hem en Lijsbette bij Ogier en diens vrouw.⁴⁴ Verder ontkende hij elke aanklacht van echtelijk geweld of dat hij de bezittingen van zijn echtgenote zou hebben verkwest.⁴⁵ Joos bekende wel zijn vrouw te hebben geslagen omwille van haar ongehoorzaamheid en omdat ze haar taken niet naar behoren had vervuld. De man vertelde hoe hij, toen hij op een avond van zijn werk terugkwam, zijn bed onopgemaakt aantrof en tot de ontdekking kwam dat er geen water in huis was zodat hij er zelf moest gaan halen. Joos gaf toe dat hij Lijsbette in de ruzie die daarop volgde een oorvijs had gegeven, maar hij beschouwde dit niet als echtelijk geweld.⁴⁶

De man had het kastijdingsrecht over zijn echtgenote, hij mocht haar slaan, op voorwaarde dat hij haar niet doodde. De gehuwde vrouw had een gehoorzaamheidsplicht, zij moest alle redelijke bevelen van haar echtgenoot opvolgen. Zo kon hij haar verhinderen een beroep uit te oefenen en was zij verplicht hem te volgen naar de echtelijke verblijfplaats van zijn keuze. Hij kon haar eveneens dwingen het huishouden te doen en het contact met andere personen verbieden. Dit werd gerechtvaardigd door te stellen dat aangezien de man, als beheerder van de goederen, aansprakelijk was voor de onrechtmatige daden van zijn echtgenote en aangezien hij door de vaderschapsregel ook verplicht was voor het onderhoud van haar kinderen in te staan, hij een grotere controle over zijn eega mocht uitoefenen.⁴⁷ Verder schreef Joos de verkoop van de goederen van Lijsbette toe aan zijn ongeduld. Maar hij beloofde dat zijn vrouw al haar resterende eigendommen terugkreeg wanneer zij zich weer bij hem zou voegen en opnieuw met hem zou samenwonen, zoals het een goede echtgenote betaamde.⁴⁸ Na het overwegen van de belangen van beide partijen, besloten de schepenen aan zowel Joos Corsier als Lijsbette sCatteneeren een aantal beloftes op te leggen. Zo lieten ze Joos zweren dat hij geen beslag meer zou leggen op de goederen van Lijsbette en deze niet zou verkopen of belasten

⁴³ *Ibidem*: "maer mochte wesen dat, bij toedoene van den vors. Ogier ende zijnen wijve, die de vors. Lijsbette in dien ghehadt hadden dat hij se noch spreken noch ghebruucken en mochte dan t'huerliedder presentien ende daer inne zij hem breedere moyden dan zij behoorden".

⁴⁴ *Ibidem*: "segghende dat zij cause waren van den vors. ghescille".

⁴⁵ *Ibidem*: "waertoe d'voornoemde Joos, gheroupen zijnde alzo 't behoorde, dede segghen dat hij hem wel ghetroeste dat men niet bevinden en soude dat hij eeneghe ruuthede jeghens de vors. Lijsbette, zijn wijf, ghebesicht hadde, emmer onbehoorlic dat hij oec gronden noch plecke onduchdelic verdaen hadde".

⁴⁶ *Ibidem*: "ende oec dat hij, Joos, 's navons commende van den weercke, zijn bedde vant onghemaect ende dat, wasser ghebrec van watere, hij 't selve moeste halen, zekere ende zulke woorden gheweest hadden tusschen hem ende de vors. Lijsbette als dat hij haer een hoerslach ghegheven hadde".

⁴⁷ Monballyu, *Geschiedenis van het familierecht*, pp. 55-57.

⁴⁸ SAG, reeks 301, nr. 50 (1), 1468-1469, 100v.: "ende uut onverduldheden vercocht zulke catteylen als hij hadde met eenen Gods penninghe, ne maer was 't selve goed al noch in wesene ende mochte weder hebben sonder scade up dat haer de selve Lijsbette met hem voughen wilde – also zoe behoorde te doene".

zonder medeweten van haar vrienden en magen en zonder de toestemming van de schepenen zelf.⁴⁹ Daarenboven lieten de schepenen hem verklaren - zijn woorden indachtig dat hij alles zou doen wat van een goed en eerlijk man in een huwelijk verwacht werd wanneer zijn vrouw bij hem zou terugkeren - dat hij Lijsbette geen kwaad zou doen en dat hij haar ook niets zou laten overkomen.⁵⁰ Daartegenover stond dat Lijsbette sCatteneeren zich opnieuw bij haar echtgenoot moest voegen en hem gehoorzamen zoals het een deugdzame echtgenote betaamde.⁵¹ Ogier de Catteneere en zijn vrouw kregen van de schepenen de waarschuwing dat ze niet meer mochten tussenkomen in de onenigheden van het koppel. Als Lijsbette in de toekomst nog enig onrecht zou worden aangedaan dan was het de taak van de schepenen, en niet die van haar ouders, om in haar belang in te grijpen en zo een voorbeeld te stellen aan de poorters van Gent.⁵² De schepenen keurden de inmenging van de schoonouders in het huwelijk duidelijk sterk af. Ze wensten ook geen precedentes te creëren waardoor de Gentenaars aangemoedigd werden om het recht in eigen handen te nemen.

Dat er veel belang werd gehecht aan de huwelijkse plichten bleek ook uit het verzoek dat jonkvrouw Katheline Gilliszoons aan de schepenen richtte.⁵³ Haar man, Jan van Kets, had haar bij de officialiteit van Doornik laten excommuniceren omdat zij niet langer onder het echtelijke dak verbleef en bijgevolg haar samenwoningsplicht niet nakwam. Bij schending van de huwelijksplichten kon de officialiteit een of beide huwelijkspartners veroordelen. Vaak werd dan een straf opgelegd onder de vorm van een boete.⁵⁴

⁴⁹ *Ibidem*: "so waes 't dat scepenen voornoemt omme al beters wille, naer onderwijse ghedaen an alle zijden hoe hem elc van den voornoemden partijen sculdich waren te hebbene jeghen elc anderen, deden verbinden de selve partijen in den handen van den Heere, te wetene den voornoemden Joos dat hij der vors. Lijsbetten zijns wijfs goet veranderen, vercoepen en sal noch belasten zonder 't weten van vrienden ende maghen ende sonder 't consent van scepenen voornoemt".

⁵⁰ *Ibidem*: "ende daer zoe haer daer toe voughen wilde, zo presenteerde hij te doene al dat een goet man sculdich was van doene zijnen ghetrouden wijve, [...] dat hij haer niet mesdoen en sal noch doen mesdoen".

⁵¹ *Ibidem*: "dat haer de vors. Lijsbette voughe in onderdaniche te hemwaerts behoorlic".

⁵² *Ibidem*: "ende dat de voornoemde Ogier ende zijn wijf van nu voort an hemlieden draghen in dien dat zij cause noch occoysoen en zijn van eeneghen toecommenden gheschille tusschen de voornoemde Joos ende zijnen wijve want haer van dies vors. es yet gheschiede ter contrarien, scepenen souden dat corrigieren als dat spieghel ende exemple soude wesen anderen van ghelijcken te wachtene".

⁵³ SAG, reeks 301, nr. 50 (1), 1468-1469, 9r.: "roerende ter causen van dat de selve joncvr. versochte bij den vornoemden Jan, haren man, ghedaen te werdenne uutten registre van den gheestelicken hove van Dornicke, daer zoe wel naer was in 't verwaet bij den betrecke van den vornoemden Janne al daer omme haer bedwonghen t'hebbene met hem weder in huus te commenne" (20 september 1468).

⁵⁴ A. Esmein, *Le mariage en droit canonique*, vol. II, Parijs, 1935 (2de uitgave door G. Génestal en J. Dauvillier), pp. 4-5.

VORZIENICHEIT VAN GOEDE

Het kwam wel vaker voor dat echtparen door verschillende omstandigheden niet langer onder een dak woonden. Blijkbaar was dit fenomeen zo vertrouwd dat men bij het opstellen van de huwelijksvoorwaarden reeds met de mogelijkheid van een eventuele vervreemding rekening hield. Zo ook bij het huwelijk van Sander vander Beke en jonkvrouw Kateline van den Hulle. Sander had beloofd dat hij niet langer aanspraak zou maken op het beheer van de goederen van de jonkvrouw, noch op de inkomsten ervan, indien hij zich schuldig zou maken aan overspel of indien het koppel van elkaar vervreemde.⁵⁵ Wanneer Sander en de vertegenwoordigers van Kateline op 10 augustus 1440 voor de schepenbank verschenen, bleken de beloftes die in de huwelijksvoorwaarden waren opgetekend maar weinig waarde te hebben. Sander had zodanig veel schulden gemaakt dat hij niet langer in staat bleek om zijn gezin te onderhouden. Zijn wanbeheer dwong Kateline ertoe haar echtgenoot te verlaten en met haar kinderen, afkomstig uit een vorig huwelijk met Lodewijk Blomijns,⁵⁶ toevlucht te zoeken bij haar vrienden en magen.⁵⁷ Dezen benaderden de schepenen in naam van de jonkvrouw daar zij als haar naasten belast waren met de zorg voor Kateline en haar kinderen. Terwijl deze mensen de kosten moesten dragen voor het onderhoud van Kateline en haar gezin, bleef Sander genieten van de 25 ponden groten Vlaams die de erf- en lijfrenten van de jonkvrouw nog altijd jaarlijks oprachten. De vraag om provisie richtte zich dan ook op deze opbrengsten, zodat voldoende middelen vrij zouden komen om in de levensgewoonte van de jonkvrouw en haar kinderen, volgens haar stand, te voorzien.⁵⁸ De schepenen verdeelden deze 25 ponden echter zonder rekening te houden met de afspraken die tien jaar tevoren in de huwelijksvoorwaarden van het echtpaar waren gemaakt. In plaats van al deze inkomsten integraal aan

⁵⁵ SAG, reeks 301, nr. 31 (1), 1430-1431, 24r.: Sanders komt beloven “[...] dat hij der vors. joncfr. goedinghen niet en zal vercopen, becommenen, belasten of bezwaerne in eenegher manieren, ende vort, waer ‘t dat hij hem namaels vervremde van joncfr. Katelinen vors., waer ‘t met anderen vrouwen huus t’houdene of andersins, dat hij dan van der vors. joncfr. [...] goede negheene bladinghe, baten, nutscepen of proffijten hebben noch heffen en zoude, ende dat joncf. Kateline alleene machtich zoude wesen alle hare goedinghe selve te regierne, te meyteneerne ende haren vryen wille ende proffijnt mede te doene, zonder eenich belet of bewint van Sanders vors. of van yement van sinen weghe”.

⁵⁶ *Ibidem*: “joncfr. Kateline vanden Hulle, weduwe Lodewijx Blomijns”.

⁵⁷ SAG, reeks 301, nr. 35 (2), 1439-1440, 171r.: “hoe dat de vors. Sanders bij zijnen sobren regimente hem selven ende de jonfr. zoe vooren becommert hadde met diversschen sculden, bij hem ghemaect als waer zij tegadere niet meer huusghehouden consten, maer dat bij dien de vors. jonfr., uut groten ghebrecen van harer daghelijcscher sustinancie, haer van hem hadde moeten vervremden, refugie ende toeganc nemende t’haren kindren, vrienden ende maghen”.

⁵⁸ *Ibidem*: “nietjeghenstaende dat de vors. jonfr. al noch ter tijt goeds ghenouch heeft omme redelic daer up ghehouden te zijne, ende commen wel tooter somme van 25 lb. gr. ts’ iaers ende erflic ende te live, ende al van harer zijde commen, ende versouken midts dien uuter name van der selven jonfr. t’hebbene redelicke provisie van haren vors. goede, omme de selve daer up ghehouden te zijne redelic naer haren staet”.

de vrouw toe te wijzen, kreeg Kateline slechts 10 ponden jaarlijks als provisie, te halen uit de opbrengsten van haar eigendom in Borsbeke.⁵⁹ Sander kreeg voor zijn levensonderhoud 5 ponden per jaar toegewezen. Met de resterende jaarlijkse 10 ponden moesten de openstaande schulden van het echtpaar geleidelijk aan worden vereffend.⁶⁰ De schepenen ondernamen wel een poging om het wanbeheer van Sander in te dammen. Indien Sander zich nog verder met schulden zou belasten, dan zou hij de 5 ponden jaarlijks, die hem bij dit vonnis werden toebedeeld, verliezen.⁶¹ In deze zaak kwamen de vrienden en magen van Kateline in het geschil tussen om de belangen van de jonkvrouw, meer bepaald haar bezittingen, te beschermen. Kateline leed op dat moment, zo werd het in de akte vermeld, aan een zwakke geestsgesteldheid. De schepenen hielden waarschijnlijk rekening met deze handicap bij het bepalen van de uitkering van de jonkvrouw. Ook het feit dat de bezittingen oorspronkelijk door haar familie in het huwelijk waren ingebracht zal bij hun beslissing een rol gespeeld hebben.⁶²

Maar zelfs in situaties waar de gehuwde vrouw niet zwakzinnig was, kwam het voor dat haar familie, vrienden en magen stappen ondernamen om haar bezittingen veilig te stellen en ze te beschermen tegen het wanbeheer van haar man. De verwanten waren er voornamelijk op uit om het familiepatrimonium veilig te stellen. Zij waren dan ook vaak de dichtste erfgenamen en hadden er alle belang bij om de goederen van hun verwante - hun erfenis - intact te houden.⁶³

Deze bereidheid van de schepenen om gehuwde vrouwen in moeilijke financiële omstandigheden bij te staan betekende echter niet dat de poorters het recht in eigen handen mochten nemen, zoals al bleek uit het proces Lijsbette sCatteneeren waar de schepenen het nodig vonden om de ouders van Lijsbette op de vingers te tikken voor hun inmenging in het geschil.

⁵⁹ *Ibidem*: "dat van den 25 lb. gr. s' iaers de vors. jonfr. in vormen van provisien hebben sal 10 lb. gr. ts' iaers, ende die heffen van den goede te Bursbeke".

⁶⁰ *Ibidem*: "ende in't ghelijcx dat de vors. Sanders hebben sal t'hulpen t'ziere there de somme van 5 lb. gr., ende dat men 't surplus jairlicx converteeren sal in de vors. scult, elken sculdenare nu advenante van dies men hem sculdich es toot an der stont dat de vors. scult vul betaelt sal zijn".

⁶¹ *Ibidem*: "lasten voort den vors. Sanders dat hij voort an niet meer schulden maken zoude, ende, daer 't gheschiede, zouden daer inne vorsien ten lasten van hem, het en ware bij ontreckene van dies hem toegeheleit es t'siere there".

⁶² *Ibidem*: "ghemerct ooc de simpelhedede van zinnen van der vors. jonf. ende dat goed dat zij te gadere besittende zijn, commen was van harer zijden".

⁶³ M. Danneel, *Weduwen en wezen in het laat-middeleeuwse*, Gent, Leuven, Apeldoorn, 1995, pp. 76, 395, 417-422; M. Carlier, 'Solidariteit of sociale controle? De rol van vrienden en magen en bureu in een middeleeuwse stad', in: *Hart en marge in de laat-middeleeuwse stedelijke maatschappij. Handelingen van het colloquium te Gent (22-23 augustus 1996)*, in: M. Carlier, A. Greve, W. Prevenier en P. Stabel (eds.), Leuven en Apeldoorn, 1997, pp. 74-75.

VORZIENICHEIT VAN GOEDE

Maar deze afkeurende houding viel nog sterker op wanneer de echtgenote goederen uit de echtelijke woning ontvreemde zonder hier eerst toestemming voor te vragen bij de schepenbank. In het geval van Lijsbette van Rokegem leidde haar handelwijze zelfs tot de weigering van de schepenen om haar een provisie toe te kennen.⁶⁴ Lijsbette kwam voor de schepenen aanklagen dat haar echtgenoot, Gheeraerd de Scrivere, hun gemeenschappelijke goederen had ontvreemd en vroeg de schepenen haar een provisie uit deze goederen te geven, zodat zij en haar kind iets hadden om van te leven.⁶⁵ Gheeraerd repliceerde echter dat zijn vrouw van zijn afwezigheid gebruik had gemaakt om een aantal bezittingen uit hun huis weg te nemen. Daarenboven had Lijsbette, volgens haar echtgenoot, geen recht op deze goederen aangezien het echtpaar niet was gescheiden, noch daadwerkelijk van elkaar was vervreemd.⁶⁶ De schepenbank droeg Lijsbette van Rokegem dan ook op om Gheeraerd met rust te laten tot zij zich tot de officialiteit gericht had. Pas wanneer het koppel volwaardig van tafel en bed was gescheiden, kon de vrouw aanspraak maken op haar deel van het gemeenschappelijke huwelijksvermogen. Zoals het hoorde, zou de schepenbank pas na de scheiding de boedelverdeling doorvoeren.⁶⁷

De schepenen vreesden dat de Gentse poorters aan zelfhulp zouden doen en de autoriteit van de schepenbanken in twijfel zouden trekken. Ze besloten daarom hard op te treden tegen iedereen die zijn toevlucht nam tot zelfberechting. Dit betekende echter niet dat de schepenen elke ondernemingszin van vrouwen afkeurden. Als dit het geval zou zijn, zouden er maar weinig verzoeken tot provisie bij de schepenen gehoor gevonden hebben. Indien een vrouw, die zich in moeilijke omstandigheden bevond, actie wenste te ondernemen, diende ze hiervoor correct gebruik te maken van de legitieme kanalen.

⁶⁴ SAG, reeks 301, nr. 32 (1), 1432-1433, 95r. (4 april 1433 (n. st.)).

⁶⁵ *Ibidem*: "Als van dat Lijsbette van Rokeghem fa Gillis haere beclaeghe dat Gheeraerd de Scrivere, haer man, haere ontvremdt ende onthaelt hadde de juweelen, inhaven ende cathelen, hem beeden toebehoerende, ende die in zulker wijs alieneerde dat zoe ende haer beeder kint, 't welke zoe houden moeste, ghescepen waeren aerm ende bijstier te blivene, verzochte daer af gheremediert te zine ende van den voors. onthaelden ende ontvremden cathelen begroot, alsoo't behoorde".

⁶⁶ *Ibidem*: "daer jeghen de voorn. Gheeraert dede verandworden, hem dies weerende, ghemerct dat zoe, ten tijden dat hij te Roome waert was, zekere cathelen ende juweelen haelden, van zijner cameren ghedraghen, wel al so vele of meer, oec mede ne waeren zij niet ghescheeden ten gheesteliken hove noch insghelijcx ten werliken, 't welke sculdich waere van zinen, zoude zoe eeneghe cathelen hebben of deelen, met meer woorden, etc.".

⁶⁷ *Ibidem*: "so waes't dat scepenen etc., ghehoort hebbende de selve andelinghe, wijsden de voors. Lijsbette bij also dat zoe eenichs rechts vermeten wilde of deel hebben an de voors. cathelen, dat zoe trecken soude ten voors. gheesteliken hove, ende daer van mallinc anderen scheeden up dat zij cause daertoe hadden, ende het wesen mochte naer de rechte van den selven hove. Ende, dat ghedaen zijnde, souden schepenen daer inne voorsien alsoo 't behoren soude ter bewaernesse van partien. Ende tote dien stont wijsden scepenen dat hem de voors. Lijsbette laten zoude paisivel ende onghemoeyt".

2.2 *Wanbeheer of sober regiment*

De vervreemding tussen man en vrouw viel niet altijd te wijten aan factoren zoals echtelijk geweld of onverenigbaarheid van karakter. Verschillende gehuwde vrouwen vroegen de schepenen niet alleen om een provisie omdat ze van hun echtgenoot waren vervreemd maar klaagden tevens het wanbeheer van hun echtgenoot aan. Vaak werd hierbij geargumenteed dat hun man door al zijn schulden niet langer in staat was om in de dagelijkse noden van zijn gezin te voorzien, waardoor zijn vrouw zich gedwongen zag haar toevlucht ergens anders te zoeken. Eerder zagen we al hoe Kateline van den Hulle bij haar vrienden en magen ging wonen toen haar echtgenoot haar niet langer kon onderhouden.

Maar lang niet alle vrouwen deden een beroep op hun naasten wanneer ze, geconfronteerd met de gevolgen van het wanbeheer van hun man, een vorm van inkomen nodig hadden. Lijsbette Scepens besloot het heft in eigen handen te nemen en haar schoonvader, Jan vanden Dike de Oude, voor de schepenbank te dagen.⁶⁸ Het wanbeheer van diens zoon, Jan vanden Dike, zorgde er immers voor dat Lijsbette Scepens, als zijn echtgenote, met een nopend gebrek aan middelen kampte. In het licht van dit geldtekort vond ze het gepast om haar schoonvader aan te spreken over de som die hij het echtpaar als huwelijksgift beloofd had.⁶⁹ Het ging om een bedrag van 30 ponden groten Vlaams, waarvan het koppel ieder jaar 2 ponden zou ontvangen totdat het volledige saldo was vereffend.⁷⁰ Jan de Oude repliceerde dat hij zijn belofte deels was nagekomen. Hij had de eerste drie betalingen al aan zijn zoon gegeven en zou zoals afgesproken in de toekomst de resterende 24 ponden aan het echtpaar overhandigen.⁷¹ Lijsbette Scepens ontkende echter dat zij, al dan niet door toedoen van haar echtgenoot, ooit iets van dit geld had gezien. Zij vroeg de schepenen van de Keure dan ook om middels de toekomstige betalingen haar van een provisie te voorzien.⁷² Daarmee zou zij dan het hoofd kunnen bieden aan de hachelijke situatie waarin zij zich bevond door toedoen van het wanbeheer van haar echtgenoot, Jan vanden Dike. De schepenen vroegen Jan de

⁶⁸ SAG, reeks 301, nr. 31 (1), 1430-1431, 51r. (20 januari 1431 (n. st.)).

⁶⁹ *Ibidem*: "Als van dat haer beclaechde Lijsbette Scepens van den groten ghebreke dat zoe hadde mits den quaden beleede van Janne vanden Dike bastaert, haren man, ende bi dien begheerde zoe te wetene waer ghevaren waren de 30 lb. gr. die Jan vanden Dike de Oude, vadere vanden zelve Janne, haren man, hem gaf te huwelike met hare".

⁷⁰ *Ibidem*: "de 30 lb. gr. die Jan vanden Dike de Oude, vadere vanden zelve Janne, haren man, hem gaf te huwelike met hare, te betalene bij twee ponden gr. 's iaers toter dat se vul betaelt waren".

⁷¹ *Ibidem*: "jeghen welke ghifte de vors. Jan vanden Dike de Houde niet segghen wilde, anders dan hij betaelt hadde up de zelve ghifte drie paiementen. Ende 't surplus was hij bereet te betalen, alsoo vors. es".

⁷² *Ibidem*: "Daer up de vors. Lijsbette deide verandworden dat zoe van gheener betalinghe wiste, ende begheerde zeere nerendstelike omme voorzien t'sine dat zoe haer leeftocht hebben mochte an de vors. 30 lb. gr.".

VORZIENICHEIT VAN GOEDE

Oude om een bewijs te leveren dat hij de door hem vernoemde 6 ponden wel degelijk aan zijn zoon had overhandigd.⁷³ Ook mocht Jan de Oude van de schepenen niet langer op de belofte terugkomen die hij zijn zoon en schoondochter bij hun huwelijk had gemaakt. De schepenen droegen hem eveneens op om voortaan de jaarlijkse betalingen die hij het echtpaar nog verschuldigd was bij de schepenbank binnen te brengen. De schepenen zouden deze sommen vervolgens gebruiken om zijn schoondochter van een provisie te voorzien. Lijsbette Scepens had volgens de schepenbank recht op een uitkering van levensonderhoud zolang zij en haar man, Jan vanden Dike, nog niet gescheiden waren.⁷⁴

Ook Mergriete van Haefskercke, de wettige echtgenote van Jan de Coninc, weigerde nog langer bij haar man te blijven wonen omwille van zijn wanbeheer.⁷⁵ Zij drong erop aan dat Jan zijn staat van goed bij de schepenbank van de Keure van Gent zou binnenbrengen. Mergriete hoopte dat de schepenen haar met deze informatie een provisie zouden kunnen toewijzen.⁷⁶ Maar Jan wilde van geen scheiding weten. Hij hoopte dat de schepenen het verzoek van zijn vrouw zouden afwijzen aangezien hij niets liever zou doen dan zich weer met haar te verzoenen.⁷⁷ De schepenbank had echter weinig oor naar zijn argumenten. Jan kreeg van de schepenen de opdracht om binnen het jaar 3 ponden groten Vlaams aan Mergriete te overhandigen. De betaling mocht wel in vier delen gesplitst worden. De daaropvolgende jaren diende de vrouw, volgens de beslissing van de schepenbank, een som van 2 ponden groten

⁷³ *Ibidem*: “so waes’t dat scepenen etc. zeiden achter te lidene den vors. Jan vanden Dike den Houden, ende dat hij zoude doen bliken wien hij betaelt hadde de vors. 6 lb. gr., al soo verre als hij goedleex conste, ende t’anders vervaen bij zinen heede.”

⁷⁴ *Ibidem*: “Ende voort appointeerden zij ende ordineerden dat de selve Jan, van nu vort an, negeensins sceeden zoude van den paiementen, die noch te vallene waren van den vors. 30 lb. groten, nemaer die onder hemlieden brenghen van tijde te tijde, ten fine dat bij manieren van provisien de vors. Lijsbette daarmede voorzien mach worden van haren nootdurft ende leeftocht, tot an der stont dat anders bescheeden zij tusschen haren vors. man ende hare, ‘t welke scepenen vors. aldus verclaerden, behouden elcx rechte”.

⁷⁵ SAG, reeks 301, nr. 35 (1), 1438-1439, 127r.: “zoe, die midts den soberen regimente van den selven Jan niet langhere met hem haer leven leeden wilde” (12 maart 1439 (n. st.)).

⁷⁶ *Ibidem*: “dat de selve Marie begheerende was staet van goede ghemaect te hebene ende overbrocht te zine bij den vors. Jan ten fine dat Zoe, [...] provisie ende vorsinnicheit van goede te harer sustenantien ende nooddorst hebben mochte”.

⁷⁷ *Ibidem*: “den vors. Jan hem dies bij diverschen redenen weerende ende uterlic slutende dat hij in gheender manieren begheerde van der vors. Mergrieten, zijnen wijve, te sceedene maer bij haer te blivene ende al te doene dat een goet ghetrauwe man sculdich was van doene, hopende bij desen dat haer de vors. provisie niet ghebueren en soude”.

Vlaams van haar echtgenoot te ontvangen.⁷⁸ De schepenen baseerden hun uitspraak op het onderzoek dat ze naar het wanbeheer van Jan verricht hadden. Daarnaast hielden ze ook rekening met de moeilijke situatie waarin Margriete van Haefskerke zich bevond. De vrouw verkeerde fysisch niet in de beste gezondheid, wat in de akte vermeld wordt als haar *'naturelicker crancheit ende scamelen staet'*.⁷⁹

Ook in het proces tussen Godevaert Coene en Lijsbette van den Berghe namen de schepenen het onvermogen van de vrouw en haar fysieke toestand in aanmerking bij het formuleren van hun uitspraak.⁸⁰ Wanneer Godevaert alle goederen van zijn vrouw dreigde te verkwisten, toog Lijsbette van den Berghe naar de schepenbank in de hoop haar resterende bezittingen veilig te stellen. Ondertussen vroeg zij de schepenen ook om een provisie. Het wanbeheer van haar echtgenoot had er immers voor gezorgd dat er nauwelijks genoeg middelen waren om in de dagelijkse behoeften van het gezin te voorzien.⁸¹ Lijsbette was kreupel en bijgevolg niet in staat om voor haar kostwinning in te staan. Op deze handicap liet Lijsbette van den Berghe niet na de schepenen te wijzen.⁸² Godevaert Coene kon maar weinig tegen de eisen van zijn vrouw inbrengen. De man stelde zich voornamelijk praktisch op. Godevaert erkende dat hij niet bij machte was om de goederen die hij onder zijn beheer was kwijtgeraakt aan zijn vrouw terug te geven. In plaats daarvan beloofde hij om de resterende bezittingen van het echtpaar met zorg te behandelen, en deze niet verder te belasten. Daarenboven beloofde Godevaert aan Lijsbette dat hij haar zou laten

⁷⁸ *Ibidem*: "hem in vormen van provisien te betaelne ende over te legghene der vors. Mergrieten dese toecomende jaerscare de somme van 3 lb. gr., d'een vierendeel van der selver sommen onthier ende Paesschen ende telken vierendeele jaers daer naer d'ander drie vierendeele, den vors. Jan haer voort, dit jaer gheexpireert zijnde, van den toecomenden jaren die zoe, in desen staet wesende, ghebieden zal te providerene van den 2 lb. gr."

⁷⁹ *Ibidem*: "termineerden ende wijsden naer de informatie die zij hadden van den regimente van den vors. Jan, ghemerct ooc de naturelicker crancheit ende scamelen staet van der vors. Mergrieten".

⁸⁰ SAG, reeks 301, nr. 36 (1), 1440-1441, 149v.: "ende aenghezien de onvermoghenthede ende soberen staet van der voornoemder Lijsbetten" (21 oktober 1441).

⁸¹ *Ibidem*: "hoe dat Godevaert Coene, haer man, overbrocht ende verdaen hadde andersins dan met haer huus houdene vele scoons goets, van haeren weghe commen, in zulker wijs dat zoe lettelt of niet hadde up te levne [...] wilden doen hebben van der voorn. Godevaert provisie van goede omme op te levne, ende uterlic den zelve Godevaert zulc ende in dien hebben als dat hij 't zelve dat zoe noch hadde – 't welke zeere zoer was – haere liete ghebruken, zonder dat meer te verdoene."

⁸² *Ibidem*: "dat zij haer, die cruepel ende onvermoghden was ende niet ghestelt haer leeftochte te winnene".

VORZIENICHEIT VAN GOEDE

delen in alle goederen die hij in de toekomst nog zou verwerven.⁸³ In tegenstelling tot het echtpaar Lijsbette sRoucs en Jan de Feynere, wees Godevaert zelf op de mogelijkheid van toekomstige erfenissen, en beloofde zijn echtgenote te zullen laten delen in alle erfenissen die hem in de toekomst nog zouden toevalen. De schepenen besloten Godevaert Coene aan zijn belofte te houden en registreerden zijn woorden in hun akte. Daarnaast kreeg Lijsbette van den Berghe het beheer over haar resterende bezittingen. Ze mocht de opbrengsten hiervan gebruiken voor haar levensonderhoud, maar wel op voorwaarde dat ook zij deze bezittingen niet met schulden zou belasten.⁸⁴

Uit de twee voorgaande casussen blijkt hoe de schepenen sympathie hadden voor vrouwen die, omwille van een fysiek letsel of een zwakke gezondheid, niet in staat waren om voor hun eigen inkomen te zorgen. Aangezien de schepenen hier blijkbaar rekening mee hielden wanneer ze een verzoek om provisie van een noodlijdende vrouw overwogen, gingen de vrouwen zelf ook de aandacht vestigen op hun gebrekkige staat.

De vrouwen die van hun man waren vervreemd, al dan niet omwille van zijn wanbeheer, konden niet langer op hun echtgenoot vertrouwen om in hun dagelijkse kosten te voorzien. De voornaamste prioriteit van deze vrouwen gold dan ook het verwerven van een eigen bron van inkomsten. Sommige echtgenotes, zoals Mergriete van Haefskerke, dienden bij de schepenenbank een verzoek in om een uitkering in de vorm van geld. Of zij maakten, zoals Lijsbette sRoucs en Lijsbette Scepens, aanspraak op bepaalde bedragen die hun man in de toekomst nog zou ontvangen. Maar de meeste vrouwen vroegen gewoon het beheer van hun eigen patrimoniale goederen. Hierdoor konden zij vrij beschikken over de opbrengsten van hun bezittingen en waren hun echtgenoten niet langer in staat om deze onroerende goederen verder te belasten.

Wanneer de vrouw in kwestie eigen patrimoniale goederen in het huwelijk had binnengebracht, gebeurde het meer dan eens dat haar familie, vrienden en magen optraden wanneer deze goederen door het wanbeheer van de man in het gedrang dreigden te komen.⁸⁵ Dit was niet verwonderlijk aangezien zij er als naaste erfgenamen vaak alle belang bij hadden om het familiebezit veilig te stellen. Verwanten die de gehuwde vrouw in haar tijd van nood hadden opgevangen, gingen de verkwistende echtgenoot ook aanspreken om de

⁸³ *Ibidem*: "Daer up de voors. Godevaert, ghenouch kennende 't voorn. overbringhen, dede verandwoorden dat ghuendt dat wech waere, hij niet goedelic weder ghecrighen conste noch zoe up die tijt ghestaedt was haer yet te ghevene, hendelic belovende dat hij 't ghuent dat zoe hadde, niet minderen zoude. Maer bij alzo dat hem in toecommenden tijden wat goets verschene ende toequame, hij zoude haer daer af deelen ende 't zelve in velicheden te goede laten werdden".

⁸⁴ *Ibidem*: "Zo waes 't dat scepenen voornoemt, naer de belofte ende consent ghedaen bij den vors. Godevaert, ende aenghezien de onvermoghenthede ende soberen staet van der voornoemder Lijsbetten, wijsden ende lasten den zelve Godevaert dat hij der selven Lijsbette van den Berghe soude laten hebben ende behouden 't ghuent dat zoe noch heeft ende besittende es, zonder dat in eenigher manieren te verminderne".

⁸⁵ SAG, reeks 301, nr. 35 (2), 1439-1440, 171r.

kosten, gemaakt in het kader van het dagelijkse onderhoud van zijn huwelijkspartner, te vergoeden. Meestal kwam dit neer op het verzoek dat de man het beheer over de opbrengsten van de goederen van zijn eega zou opgeven.

In sommige gebieden, zoals Waals Brabant en Henegouwen, werd nog een bijkomende beschermingsmaatregel doorgevoerd en wees de familie hun verwante bij het huwelijk twee voogden aan. Dezen hadden het recht om op te treden wanneer de man blijk gaf van wanbeheer met betrekking tot de goederen van zijn echtgenote.⁸⁶

2.3 *Kateline van den Putte, een vrouw apart*

Kwistig omgaan met geld was echter niet uitsluitend voorbehouden aan mannen, zoals blijkt uit de casus van jonkvrouw Kateline van den Putte en Wulfaert van Steelant. Op 8 mei 1429 verscheen het echtpaar voor de eerste maal voor de schepenen van de Keure van Gent. Kateline vroeg de schepenbank om het beheer over haar aandeel in de huwelijksgoederen of, wanneer dit niet mogelijk was, op zijn minst een provisie om een scheiding van tafel en bed te kunnen bekostigen.⁸⁷ Maar Wulfaert wilde niet scheiden. Hij verzekerde de schepenen dat hij ten volle bereid was om met Kateline samen te wonen en hij beloofde eveneens in al haar behoeftes te voorzien zoals het een plichtsgetrouwe echtgenoot betaamde. Wulfaert hoopte dan ook dat zijn echtgenote geen reden zou hebben om de scheiding bij de kerkelijke rechtbank nog langer na te streven.⁸⁸ Daarenboven had Wulfaert Kateline recent nog geld gegeven waardoor zij zich over haar onderhoud geen zorgen diende te maken en dus ook geen provisie nodig had.⁸⁹ De schepenen wilden zich niet uitspreken over de geldigheid van de redenen die Kateline voor de scheiding opgaf. De schepenbank was hiervoor niet bevoegd: de scheiding van tafel en bed viel immers onder de jurisdictie van de officialiteit. Bovendien waren de schepenen niet in staat om een boedelverdeling door te voeren zolang de officialiteit de

⁸⁶ Godding, *Le droit privé*, nr. 510.

⁸⁷ SAG, reeks 301, nr. 30 (1), 1428-1429, 79v.: "Als van dat jonfr. Kateline vanden Pitte begherde haer deel te hebbene van Wulfaerde van Steelant, haren man, ende dat van haerlieder beeder tijdelijken goede oft emmer daer af voorsien t'zine in zulker wijs dat zoe haer ghedinghe sustineren mochte in 't gheestelijke hof te Doernike, dat zoe daer jeghen hem inghestelt hadde omme van hem versceeden t'sine van taeflen ende bedden".

⁸⁸ *Ibidem*: "'t welke de vors. Wulfaert zeere wederleyde zegghende dat hij vulwerdich ende bereet was zijn vors. wijf t'aenverdene ende haer ghenouch te doene van etene, drinkene ende anders van aller behouften alzoehij sculdich was te doene, zonder yewers af in ghebreke t'zine oft van haer te sceedene, ende bij dien hoopte dat zoe gheen cause hadde jeghen hem te dinghene in 't vors. gheestelijke hof".

⁸⁹ *Ibidem*: "ende oec bander zijde hadde zoe onlancx leden van hem ghehadt een deel ghelts omme langhe ghenoucht in redelijcheden der up te ghedoene".

VORZIENICHEIT VAN GOEDE

scheiding niet had goedgekeurd.⁹⁰ In plaats daarvan kreeg Kateline een uitkering toegewezen. Iedere zes maanden diende Wulfaert haar een bedrag van 6 ponden groten Vlaams te betalen, waarvan de eerste 4 ponden al binnen de twee weken na het proces. Kateline had hier recht op totdat het echtpaar weer onder een dak woonde of tot ze officieel van tafel en bed gescheiden waren zodat de schepenbank van de Keure hun vermogen, volgens het Gentse gewoonterecht, kon verdelen.⁹¹ Twee maanden later, op 19 juli, kreeg dit geding nog een vervolg.⁹² In navolging van het vonnis van 8 mei droegen de schepenen Wulfaert op een zekere Jacop van Oelsene 2 ponden groten Vlaams te betalen ter vergoeding van de mondkosten van Kateline vanden Putte. De schepenen gaven Wulfaert wel de toestemming om deze kosten af te trekken van de som die hij Kateline, in het kader van haar provisie, verschuldigd was.⁹³ Maar de jonkvrouw vond het bedrag van haar provisie ontoereikend om al haar kosten te dekken. Kateline ging zelfs geld lenen bij haar echtgenoot, bij wijze van voorschot op haar uitkering. Deze transactie werd op 28 februari 1430 bij de schepenen geregistreerd. De vrouw verklaarde voor de schepenbank dat, hoewel haar echtgenoot al zijn betalingen correct nakwam, hij haar nog eens bijkomend 2 ponden groten Vlaams geleend had.⁹⁴ In ruil daarvoor

⁹⁰ *Ibidem*: "soe waes 't dat scepenen etc., ghehardt hebbende de vors. handelinghe ende ghescil, hemlieden gheelijc ende al af daden van den vors. ghedinghe dat was in 't vors. gheestelijc hof tusschen den vors. Wulfaert ende der jonfr. zinen wive, want dat t'harer kennesse niet en behorde".

⁹¹ *Ibidem*: "de zelve Wulfaert vort an gheven zoude ende bezorghen 12 lb. gr. 's iaers, ende dat ten 2 paymenten, te wetene d'een helt te Sente Jansmesse eerstcomende ende 't ander te Kersavonde daer naer volghende ende al zo vort van jare te jare, omme haer vors. ghedinghe der mede jehghens hem te voedene ende sustineerne toot an der stont dat ghehendt ware ende hij ende zoe bij dien versceeden d'een van den anderen, of t'samen weder verghadert, alzoe 't behorde, elken dan staende in zinen rechte omme van haerlieder beeder vors. tijdelijken goede te hebbene dat hij sculdich zoude zijn t'hebbene naer de costume van der stede, behoudelijc dies dat de vorn. Wulfaert zoude doen hebben der vors. jonfr. zinen wive 4 lb. gr. binnen 14 nachten eerstcomende in minderinghen ende verghelde van den vors. eersten paymente dat vallen zal van den vors. 12 lb. gr. 's iaers".

⁹² SAG, reeks 301, nr. 30 (1), 1428-1429, 112r.

⁹³ *Ibidem*: "Scepenen etca. wijsden dat Wulfaert van Steelant, achtervolghende ziere beloften, betalen zoude Jacop van Oelsene de somme van 2 lb. gr. over de montkosten van eenen vierendele jaers van der joffr. siner wettelike wive binnen alfouste eerstcommende zonder etca. Liet etca., behoudelic dies dat de zelve Wulfaert blijft in zinen rechte omme daarmede paiement te doene zinen vors. wive van dies hij haer t'achtere mochte wesen."

⁹⁴ SAG, reeks 301, nr. 30 (2), 1429-1430, 60v.

zou haar eerstvolgende uitkering 2 ponden minder bedragen.⁹⁵ Wulfaert en Kateline maakten eveneens van de gelegenheid gebruik om enkele regelingen te treffen voor de toekomst van hun dochter, Heylkine. Het echtpaar besloot het meisje in het klooster van Doornzele te laten intreden. Heylkine kreeg van haar ouders ook een jaarlijkse lijfrente van 25 schellingen groten. Er werd een eigendom van Kateline in Mechelen aangeduid die deze rente zou voortbrengen. Heylkine zou haar hele leven lang recht blijven hebben op dit geld.⁹⁶ Kateline bleek niet genoeg te hebben aan de 2 ponden die ze bij haar echtgenoot had geleend, en zag zich genoodzaakt om nog geen jaar later, op 29 januari 1431, Wulfaert opnieuw om geld te vragen. De jonkvrouw had bij Matheus Valke verschillende goederen gekocht en was deze nu 4 ponden groten verschuldigd. Kateline verwees Valke voor de vergoeding van dit bedrag naar haar echtgenoot. Zij wou deze inkopen immers betalen uit de 12 ponden provisie die de schepenen haar in hun vonnis van 8 mei 1429 jaarlijks hadden toegekend.⁹⁷ Ondanks het feit dat Wulfaert zijn betalingen steeds stipt en deugdelijk nakwam, bleef zijn vrouw om meer geld vragen.⁹⁸ Enkele maanden na de discussie over haar schuld bij Matheus Valke, vroeg Kateline haar man opnieuw 2 ponden voorschot op haar uitkering.⁹⁹ Wulfaert Van Steelant begon het verkwistende gedrag van zijn vrouw echter moe te worden en weigerde nog langer haar schulden te betalen. In de akte van 28 augustus 1432 staat dan

⁹⁵ *Ibidem*: “Kenlic etc. dat joncvrouw Katheline vanden Putte, Wulfaerts van Steenland wettelic wijf, commen etc., kende etc. dat de vors. Wulfaert, haer man, haer gheleent heeft de somme van 2 lb. gr. in minderinghe van den paymenten dat haer vallen t’sente Jansmesse midszomers eerstcomende van den ghelde, haer bij scepenen vorn. gheordonneert jaerlicx te heffene bij vormen van provisien [...] Ende kende haer, mids dien, wel vernoucht ende al vul betaelt van den vorn. Wulfaert van allen vorleden paymenten”.

⁹⁶ *Ibidem*: “Ende heeft vort bij consente van den zelve Wulfaert, haren man, gheconsenteert ende belooft te bezettene up haer goed te Maechline de somme van 25 s. gro. s’iaers lijfrente ten live van Heylkine, harer beeder dochter, die men religieuse maken zal in ‘t cloester te Doeriszele omme den vors. Heylkine de zelve lijfrente, valende jaerlicx telken Kerssavont ende sente Jansmesse, van nu vort an achtervolghende, haer leven lanc gheduerende, te hebben, heffene ende t’ontfane”.

⁹⁷ SAG, reeks 301, nr. 31 (1), 1430-1431, 52r.: “Kenlic zij etc. dat joncfr. Katheline van den Putte commen es etc., kende etc. dat so t’achter ende sculdich es Mattheuse Valken de somme van 4 lb. gr. van den cope van zekeren juweelen, haven ende catteylen, in verghelde van welken so gheconsenteert heeft den selven Mattheuse te verreekene ende te verhaelne an Wulfaerde van Steeland, d’een heelt te sente Jansmesse midszomers eerstcommende, ende d’ander heelt te Kerssavont daer naervolghende in minderinghen van den 12 lb. gr. ‘s iaers, die haer de selve Wulfaert bewijzen moet ende betalen naer den inhoudene van eenre copie, diere af es uut scepenen boucke, ‘t welke den selven Wulfaerde afslach ende payment doen sal”.

⁹⁸ *E.l.*, 72r.: “Ende kende haer van den vors. 2 lb. gr. wel content ende van allen voorledenen paymenten”.

⁹⁹ *Ibidem*: “Kenlic zij etc. dat joncfr. Kateline van den Putte, Wulfaerts wijf van Steeland, comen es etc., kende ontfaen hebbende van haren vorn. man de somme van 2 lb. gr. up ‘t payment dat haer vallen sal te sente Jansmesse eerstcommende”.

VORZIENICHEIT VAN GOEDE

ook te lezen hoe de man openbaar bekend liet maken dat hij niet langer zou instaan voor verbintenissen of schulden die door zijn vervreemde echtgenote werden afgesloten. De schepenen hadden op zijn verzoek in alle kerken van Gent laten verkondigen dat Wulfaert niet langer aansprakelijk kon gesteld worden voor de kosten van zijn vrouw.¹⁰⁰ Deze informatie, aangaande stappen die Wulfaert ondernam om zich tegen het wanbeheer van zijn vrouw te beschermen, bleef enkel bewaard naar aanleiding van een geschil met Willem Kindekin. Willem had Kateline vanden Putte gedurende vijf maand en acht dagen eten en drinken gegeven en wou Wulfaert, als bewindvoerder van de goederen van zijn echtgenote, deze mondkosten laten betalen.¹⁰¹ Willem ontkende dat de openbare verklaring van Wulfaert, dat hij de schulden van zijn echtgenote niet langer zou vergoeden, in dit geschil van tel was, aangezien de feiten nog voor deze bekendmaking hadden plaatsgevonden.¹⁰² De schepensbank gaf Willem gelijk en oordeelde dat hij binnen de maand moest worden terugbetaald. Daarenboven besloten de schepenen ook dat alle proceskosten eveneens voor de rekening van Wulfaert waren.¹⁰³ Wulfaerts inspanningen bleken weinig resultaat te hebben. Op 13 mei 1433 werd de man opnieuw opgeroepen om een schuld van zijn vrouw te vereffenen.¹⁰⁴ Wulfaert beloofde Matheus Valke een som van 4 ponden en 6 schellingen groten Vlaams te geven

¹⁰⁰ SAG, reeks 301, nr. 32 (1), 1432-1433, 1v.: “hoe dat, ten vervolghen van hem, scepenen de voorsaten daden publiceren t’allen kerken van Ghend dat niemant van dien tijd voerwaert der voorn. jonffr., zinder gheseleneden, leenen, borghen noch eenich contract, coepmanscepe of voorwaerde met haer maken soude in eenegher manieren”.

¹⁰¹ *Ibidem*: “Als van dat Willem Kindekin noopte ende purrede te wette Wulfaerde van Steelant, heesschende de somme van 27 schilden ende 14 gr. van der houdenesse van der jonffr., ziner gheseleneden, die hij den tijd van 5 maenden, 8 daghen ende daeromtrent ghehouden hadde van ate ende van drancke, dies de dach ghetlych was naer de voorwaerde, ghemaect tusschen der jonff. ende Willem voors., versochte den voorn. Wulfaert bedwonghen t’hebbene ter betalinghe van der voors. somme, ghemerct dat hij handeleere was van den goede van der selver jonff., ende dat ‘t bewijs van dien alleenlic stont te zinen laste”.

¹⁰² *Ibidem*: “dat hij ende alle andere onghhouden bliven zouden van eeneghen verghelde te doene den voors. Willem of eeneghe anderen, daer af de selve Willem vermet leyde, ter contrarien zegghende dat de voorn. voorwaerde, ghemaect tusschen der jonff. ende hem gheschiede voor de date van der voors. waerscuwinghen, pretenederende dat souffissantelic bij te bringhene alsser behoeren soude daer men ‘t hem ontkende”.

¹⁰³ *Ibidem*: “so waes ‘t dat scepenen etc., naer ‘t record dat zijs hadden van den voors. voorsaten, termineerden ende wijsden den voors. Wulfaert te vernoughen ende betalen den voors. Willem van der houdenesse van der voors. jonff., draghende toter somme ghenoot, ende dit binnen eenre maent eerstcommende, metgaders alle den wettelijken kosten”.

¹⁰⁴ SAG, reeks 301, nr. 32 (1), 1432-1433, 111r.

in ruil voor de onkosten van zijn echtgenote, Kateline vanden Putte.¹⁰⁵ Praktisch gezien mocht Wulfaert dit bedrag in drie delen gespreid betalen, de schuld zou dan ten laatste twee weken na 24 juni 1434 volledig afgelost zijn.¹⁰⁶ De schepenen gaven Wulfaert wel weer de toestemming om deze schulden bij de provisie van Kateline in mindering te brengen.¹⁰⁷ Dat Wulfaert in deze laatste gedingen weinig succes had en de schuldeisers van zijn vrouw toch diende te vergoeden, betekende echter niet dat hij voor al haar achterstallige betalingen moest opdraaien. Op 9 oktober 1433 verscheen jonkvrouw vanden Putte samen met Olivier van den Bossche voor de schepenen van de Keure van Gent. Zij kwam een schuld bij de schepenbank registreren en probeerde een wijze van betaling uit te werken zonder dat zij hiervoor op Wulfaert een beroep moest doen.¹⁰⁸ De jonkvrouw beloofde Olivier van den Bossche jaarlijks 4 schellingen te geven en dit gedurende acht jaar of totdat haar schuld van 32 schellingen groten Vlaams volledig was vereffend.¹⁰⁹ Desondanks wou Wulfaert de wanbetalingen van zijn vrouw een halt toeroepen en hij besloot zijn problemen met Kateline voor de schepenen aan te kaarten. Hij had niet zozeer klachten over het feit dat hij zijn vrouw een provisie moest betalen, maar was niet tevreden over de wijze waarop dit gebeurde. In de akte van 20 maart 1434 werden er een aantal afspraken tussen Wulfaert van Steelant en Kateline vanden Putte opgenomen met betrekking tot het verloop van Katelines provisie zoals deze in de praktijk verder toegepast zouden worden.¹¹⁰ Beide partijen deden een beroep op bemiddelaars om tot een financiële

¹⁰⁵ *Ibidem*: “Kenlic etc. dat Wulfaert van Steelant commen es etca., kende ende lijde dat hij t’achter ende sculdich es Mattheeuse Valken de somme van vier ponden zesse scelle gro. gherekents ghelts, sprutende ende toecomende alse van der scult die joncfr. Kateline van den Putte, ‘s vors. Wulfaerts wijf, Mattheeuze ghekent hadde voor scepenen”.

¹⁰⁶ *Ibidem*: “Ende, mids dien, zo heeft Wulfaert vors. de somme belooft te betaelne te drien paeumenten, dat’s te wetene dertich scellinghe gro. te sint Jansmesse mids zomere eerstcommende, ende dertich scellinghe gro. te Kerssavonde in ‘t selve jaer, ende ‘t sourpluus, draghende 26 s. gr., t’sente Jansmesse daernaer volghende in ‘t jaer M III^C ende XXXIII, emmer veertien nacht naer elken dach van paeumente onbegrepen, omme verghelt te doene, verzekert up hem ende up al ‘t sine”.

¹⁰⁷ *Ibidem*: “ende mids dien Wulfaerde afslach doen sal jeghen zijn wijf van ‘t ghuent dat hem ghordonneert es hare jaerlicxs te ghevene”.

¹⁰⁸ SAG, reeks 301, nr. 32 (2), 1433-1434, 6v.

¹⁰⁹ *Ibidem*: “Kenlic etc. dat joncfr. Kateline van den Putte, Wulfaerts gheselnede van Steelant, commen es etc., kende dat zoe t’achter es Oliviere van den Bossche de somme van 32 s. gr. goeder scult van verteerden costen, te betaelne binnen 8 jaeren, te wetene 4 s. gr. te Kerssavont in ‘t jaer XXXIII, ende also voort, van Kerssavont te Kerssavont, toot de gheele somme van 32 s. gr. betaelt sal wesen”.

¹¹⁰ SAG, reeks 301, nr. 32 (2), 1433-1434, 107r.

VORZIENICHEIT VAN GOEDE

overeenkomst te komen.¹¹¹ Kateline had in het verleden al verscheidene leningen van haar man ontvangen en om dit te compenseren besloot men haar uitkering de volgende drie jaar tot een kleiner bedrag terug te brengen. In ruil daarvoor mocht de vrouw de goederen blijven gebruiken die ze op dat moment in haar bezit had, en die eigenlijk onder het beheer van Wulfaert vielen.¹¹² De provisie van Kateline zou in plaats van de gangbare 12 ponden groten Vlaams, iets meer dan 8 ponden per jaar bedragen. Het exacte bedrag werd vastgelegd op zes betalingen van 4 ponden en 10 schellingen groten Vlaams elk half jaar. De zevende uitkering, de laatste vooraleer terug te keren naar de oorspronkelijke regeling van 8 mei 1429, zou nog 8 schellingen meer tellen.¹¹³ Verder werd er ook besloten dat Wulfaert geen aanspraak kon maken op de goederen die Kateline in het huis van Stevin van Vaernewijc had geplaatst. Kateline werd eveneens ontslagen van de verplichting haar gevangenskosten en proceskosten te betalen.¹¹⁴ Beide partijen waren dan van alle openstaande schulden en plichten ontdaan, zolang zij deze afspraken plichtsgetrouw naleefden. In acht genomen dat, na deze drieënhalf jaar, vanaf 24 juni 1434, Wulfaert aan Kateline nog steeds een provisie van 12 ponden verschuldigd was.¹¹⁵ Zowel de schepenen als de bemiddelaars gaven hun goedkeuring aan de geregis-

¹¹¹ *Ibidem*: “de vors. Wulffaert ende zoe hemlieden ghesubmitteert hebben in Jacob van Olsene, Janne den Brunen f. Jans ende Janne Laephoute, die up ‘t selve gheschil ghehoort hebben heessen, beclachten, andworden ende weeren van partijen, orcondscip ende informatie bij eede die hij ende zoe begherden ghehadt t’hebbene etc.”.

¹¹² *Ibidem*: “Als van den ghescille, gheweest tusschen Wulffaerde van Steelant an d’een zijde ende jonff. Katheline vanden Putte, zine wettelicke gheselmeden, an d’andere, toecommende omme zekere goed ende sommen die Wulffaert mainteneerde ende zeide gheleent hebbende jonff. Kathelinen voort. up de paymente die hij haer jaerlicx gheven moet”.

¹¹³ *Ibidem*: “terminerden ende wijsden de selve mannen eendrachtelic dat Wulffaert gheven ende betalen soude der jonffr., zinen wive, telken alven jaere 4 lb. 10 s. gr., drie jaere lanc duerende, ende bovendien ten eersten alven jaere, naer de voors. drie, over ‘t sevenste payment sal hij haer betalen ende overlegghen viere ponden 18 s. gr.”.

¹¹⁴ *Ibidem*: “Item zoe sal hebben ende paisivel ghebruken alle de cateyle die zoe heeft te Stevins van Vaernewijc in ‘t huus, zonder den selven Wulffaerde eenich recht daeran te hebbene. Ende voirt so wijsden de vors. mannen der vors. joncfr., mids de vroedomme die zijs ghenomen hadden van scepenen van der Kuere, quite ende ontsleghen van den costen van der muten, ende ooc van den costen van dat zoe ghevanghen was”.

¹¹⁵ *Ibidem*: “Ende daermede sal hij onstaen ende quite sijn den vornoemden tijt ende drie jaeren ende een alf gheduerende van eener wetteliken copien van twalef ponden gro. ‘ts iaers die zoe haer up hem sprekende heeft”.

treerde overeenkomst.¹¹⁶ Ook Kateline vanden Putte en Wulfaert van Steelant konden zich blijikbaar in deze schikking vinden. Na deze akte zijn er geen verwijzingen meer naar het echtpaar in de schepenregisters van de Keure van Gent terug te vinden.

Tijdens de Middeleeuwen was een gehuwde vrouw handelingsonbevoegd en had de toestemming nodig van haar echtgenoot wanneer zij een verbintenis, zoals een lening, wou aangaan. Hier bestonden wel een aantal uitzonderingen op. Zo kon een vrouw vrij handelen in het kader van het huishoudelijk mandaat en mocht een handelaarster haar activiteiten uitoefenen zonder dat zij onder toezicht stond van haar man, op voorwaarde dat hij eerst met haar beroepskeuze ingestemd had.¹¹⁷ Het is bijgevolg logisch dat er minder klachten omtrent vrouwelijke wanbetalers bewaard zijn aangezien gehuwde vrouwen niet de juridische vrijheid hadden om veel schulden te maken. Bovendien stonden, zoals eerder gezegd, tijdens het huwelijk alle goederen onder het beheer van de man. Een vrouw was niet in staat om de patrimoniale goederen van haar echtgenoot te belasten.

De casus van Kateline van den Putte is zo interessant omdat hij de keerzijde van de medaille toont en zo een tegengewicht vormt voor alle vonnissen waar gehuwde vrouwen het wanbeheer van hun man aanklagen.

3. Verkeren in onzekerheid: provisie voor de echtgenote bij afwezigheid van haar man

Huwelijksproblemen en wanbeheer waren echter niet de enige redenen waarom gehuwde vrouwen zich plots in een moeilijke situatie bevonden. Soms was hun echtgenoot gewoon met de noorderzon verdwenen zonder bijkomende maatregelen te treffen voor het onderhoud van zijn gezin of was de man al zolang afwezig dat men niet langer wist of hij nog in leven was.

Jonkvrouw Barbara van Leyns kwam samen met haar vader, ridder Lievin van Leyns, voor de schepenen het beheer vragen over de eigendommen die zij bij

¹¹⁶ *Ibidem*: “Ende hier mede staen de partijen an beede zijden in goeder vrientscepe, ende, omme dat de vors. mannen begheerden al wettelike te verlijkene ende verapointierene de vors. partijen, so quamen zij met desen jeghewordighen haerlieder vonnesse voor scepenen van der Kuere in Ghend, de selve vonnesse t’haerlieder presentie verclaerende, so waes ‘t dat de selve scepenen, ripelic ghelet hebbende up de vors. vonnessen, de selve als wel ende dueghdelic ghewijst zijnde approbeerden, uutganen ende wijsden in al ‘t selve dat zij in dese copie verclaert staen, omme bij den vors. partijen ghehouden ende vulcommen t’zine, naer den uutwisene van der selver copie”.

¹¹⁷ D. Heirbaut, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, 2005, pp. 194-195.

VORZIENICHEIT VAN GOEDE

haar huwelijk met Lievin vander Muelen had binnengebracht.¹¹⁸ Toen Lievin vander Muelen naar het buitenland vertrok, vond hij het niet nodig om maatregelen te nemen voor het onderhoud van zijn vrouw of de besteding van hun goederen. Dit leidde ertoe dat hun gronden niet verpacht werden en onverhuurd achterbleven.¹¹⁹ De schepenen erkenden deze nalatigheid en stemden in met het verzoek van Barbara. Lievin van Leyns kreeg, zolang het nodig was, het beheer van de goederen van zijn dochter om daarmee in Barbara's noden te voorzien.¹²⁰ De schepenen pasten er wel voor op om Lievin vander Muelen geen tekort te doen. De schepenbank liet expliciet een clause in de akte opnemen waarbij gestipuleerd werd dat op geen enkele wijze een claim over deze eigendommen werd toegekend, noch aan Barbara van Leyns, noch aan haar vader. Het ging hier dus niet om een permanente regeling, maar om een tijdelijke oplossing die enkel van kracht bleef tot Lievin naar Gent terugkwam.¹²¹

Net zoals Barbara probeerde jonkvrouw Margriet van Belle, met de steun van haar vrienden en magen, tijdens de afwezigheid van haar man Ghiselbrecht van Massemine, aanspraak te maken op de vruchten van hun patrimoniale goederen.¹²² Deze opbrengsten werden op dat moment volledig door de schepenen van de Gedele van Gent geïnd, waardoor er voor Margriet en haar vijf kinderen niets overbleef om van te leven. De schepenen van de Gedele traden op in het belang van Everaerd van Botelaer, de voogd van de kinderen Massemine, aan wie Ghiselbrecht nog geld schuldig was.¹²³ De schepenen van de Keure namen de zaak, samen met hun collega's de schepenen van de Gedele, in overleg. Beide schepenbanken zagen in dat er een nieuwe schikking getroffen moest worden aangezien Margriet van Belle door de maatregelen van de schepenen van Gedele niet langer voldoende middelen had om voor zichzelf en haar kinderen te zorgen. Zij besloten de vrouw dan ook een deel

¹¹⁸ SAG, reeks 301, nr. 45 (2), 1459-1460, 64r.: "edelen ende weerden heere mer Lievin van Leyns, ruddere, als vadre van joncfr. Baerberen van Leyns, ziere natuerlicke dochtere, Lievin vander Muelen wettelic wijf, dat hij sal moghen verhueren ende verpachten de goedinghen van huerer zijden commende" (7 maart 1460 (n. st.)).

¹¹⁹ *Ibidem*: "mids dat de vors. Lievin vander Muelen absent ende uutlantsch es ende dat bij dien de zelve goedinghen gheschepen waren ledich ende stragiers te lighene".

¹²⁰ *Ibidem*: "omme metten baten ende prouffijten, van den vornoemden goedinghen commende, der vornoemden jonfr. Baerberen haren nootdorst ende leeftocht an te hebbene, alsoe 't behoort, ende dat toot an der stont dat breeder inne voorsien sal zijn".

¹²¹ *Ibidem*: "zonder den vornoemden mer Lievin of ziere vors. dochtere in toecomenden tijden daer inne begrepen te zijne."

¹²² SAG, reeks 301, nr. 31 (2), 1431-1432, 25v. (27 november 1431).

¹²³ *Ibidem*: "bi scepenen van ghedelee was ghescreven of emmer consent ghegheven t'scrivene dat men alle de pachten, renten ende revenuen onder hemlieden bringhen zoude die men den vors. Ghiselbrecht ende haere sculdich ende t'achtere was of worden zoude".

FLORENCE VAN DER LINDEN

van de huwelijksgoederen toe te kennen.¹²⁴ Margriet kreeg jaarlijks een uitkering van 10 ponden groten Vlaams om samen met haar kinderen van te leven. De schepenen droegen Margriet wel op om eerst gebruik te maken van de vruchten van haar eigen patrimoniale goederen en pas wanneer deze opbrengsten ontoereikend zouden blijken, de patrimoniale goederen van Ghiselbrecht aan te spreken.¹²⁵ Als bijkomende voorzorg werd er in de akte nog een clause opgenomen, waarschijnlijk ter attentie van de schepenen van de Gedele. Deze stipuleerde dat de regeling van kracht bleef tot de schepenen van de Keure van Gent hier anders over beslisten.¹²⁶

Barbara van Leyns en Margriet van Belle hadden het geluk dat de bezittingen, die zij bij hun huwelijk ingebracht hadden, voldoende inkomsten voor een provisie opleverden. Kateline van Steenlant was minder fortuinlijk. Op het moment dat haar echtgenoot, Jan van Bocstalle, al twintig maanden spoorloos was, zag de vrouw zich gedwongen haar vader aan te spreken.¹²⁷ Jan van Steelant gaf zijn dochter geld voor de uitgaven die noodzakelijk waren voor haar dagelijkse bestaan. Uiteindelijk zou hij haar, in de twee jaar dat er geen spoor van Jan van Bocstalle te vinden was, in totaal 8 ponden groten Vlaams lenen.¹²⁸ Dit was

¹²⁴ *Ibidem*: "Ende bi also dat 't selve scriven voortganc hadde, zoe ende haere vors. kinderen waren ghescepen ghebrec t'hebbene van haren noetdurften, zo waes 't dat bi scepenen etc. als zi 't vors. verzouc te kennene ghegheven hadden den vors. scepenen van ghedeele ende met hemlieden dat ripelike ghewoghen hadden alzoe 't behoerde, gheordineert wert ende gheapointiert over d'beste dat de vors. joncfrouw ende haere kinderen sculdich waeren t'hebbene redelike ende tamelike haeren noetdurft van den gheelen goede dat zoe ende de vors. Ghiselbrecht t'samen bezaten".

¹²⁵ *Ibidem*: "Ende mids dien was haer toegeheylet bi manieren van voerzienicheden ende provisien van goede dat zoe jaerlicx hebben ende heffen zoude van den vors. gheelen goede dat zoe ende de vors. Ghiselbrecht t'samen besaten de somme van 10 lb. gr. vlaemsch ghelts, omme haere ende de vors. kindere daer up te moghen levne ende haer noetzinne t'hebbene in deser manieren dat zij in verghelde ende paeymte van den selven 10 lb. gr. hebben ende heffen zoude van jaere te jaere de gheele bladinghe van den goede, commende van haerer zide. Ende wies haer boven dien ghebrake van den vors. 10 lb. gr., dat zoe dat hebben ende heffen soude van der ghereester bladinghen, commende van 's vors. Ghiselbrechts goede zonder meer".

¹²⁶ *Ibidem*: "Welke provisie van goede aldus ghemaect was ende ghedueren zoude tot an der stont datter anders up gheordineert waere bi den vors. scepenen van der Kuere ofte haeren naercommeren, ende oec behouden elcx rechte".

¹²⁷ SAG, reeks 301, nr. 39 (1), 1446-1447, 105r.: "dat joncfr. Katheline van Steelant, die vortijds in huwelike begrep Janne van Bocstalle, daeraf men niet ne weet weder hij levende es of doet, want hij omtrent 20 maendt uut huus gheweest heeft sonder van hem yet te hoorne" (17 juli 1447).

¹²⁸ *Ibidem*: "ende lijdde dat Jan van Steellant, bastaert filius Jans, haer vadere, gheleent heeft te haerer noedzakeliker sustinantien ende leeftochten de partseellen hier naer verclaert: te wetene van haerer sustineeren ende houdenessen dat so haer vader ghehouden heeft met eenen joncwive van etene, van drinckene ende van anderen zaken die haere bethamelic ende van noode gheweest es sint den vertreckene van Janne van Bocxstaelle, haeren man, slutende up 2 jaeren, hendende te sente Kathelinen daghe anno XIIIIC XLVII° de somme van 8 lb. gr."

VORZIENICHEIT VAN GOEDE

trouwens niet de eerste keer dat Jan zijn dochter en schoonzoon financieel moest ondersteunen. Hij had eerder al een deel van de schulden van het echtpaar betaald, bij hun bruiloft en bij de geboorte van hun kinderen, respectievelijk 46 en 20 schellingen groten Vlaams. Daarnaast had Jan van Steelant zijn schoonzoon nog eens een som van 2 ponden en 10 schellingen groten geleend. Daarbij dienden nog eens de openstaande schulden van Jan van Bocstalle opgeteld te worden: geld dat de verdwenen echtgenoot aan Joos van den Krokette en Jan de Jonghe verschuldigd was, alsook achterstallige betalingen die Jan van Steelant in de plaats van zijn schoonzoon betaalde.¹²⁹ Uiteindelijk kwam het totale bedrag neer op 14 ponden 5 schellingen groten Vlaams. De schepenen gaven Jan van Steelant het recht om deze som integraal van Jan van Bocstalle terug te vorderen wanneer deze ooit naar Gent zou terugkeren.¹³⁰

Verschillende gehuwde vrouwen bleven, in afwezigheid van hun echtgenoot, niet bij de pakken zitten en probeerden zelf de nodige middelen te verzamelen. Daartoe namen zij hun toevlucht tot transacties, leningen of verkopen, die zij vervolgens voor de schepenbank lieten registreren. Dit bood een alternatief voor situaties waar er geen patrimoniale goederen in het huwelijksvermogen opgenomen waren en de schepenen bijgevolg geen provisie konden toekennen uit de opbrengsten ervan.

Matte sMans had haar man, Jan de Brune, al zes jaar niet meer gezien toen zij voor de schepenen verscheen. Zij probeerde haar moeilijke omstandigheden het hoofd te bieden door haar huis te verkopen.¹³¹ Matte kreeg van de schepenen de toestemming om het huis, waar zij en Jan samen eigenaar van waren, tegen een zo hoog mogelijke prijs te verkopen.¹³² Volgens het vonnis was dit huis op de

¹²⁹ *Ibidem*: “item van gheleenden ghelde dat haer haer vader leende, dat so tachttere ghinc in huer feeste van huerer brulocht, daer so mede de scult betaelt heeft 46 s. gr.; item dat Jan, huer vadere, Janne hueren man ende haere leende, doe hij te Sente Jacops waert trac, 2 lb. 10 s. gr.; item zint der tijt huer gheleent dat so ghegheven heeft an brulochten, an kinderbedden ende andersins 20 s. gr.; item dat Jan, huer man, ende zoe sculdich bleven dat Jan, haer vader, betaelt heeft Joosse van den Krokette 5 s. gr., Jan den Jonghen 4 s. gr.”.

¹³⁰ *Ibidem*: “Somme van al den vors. partseellen 14 lb. 5 s. gr., die so kent hueren vader per copiam sculdich sijnde te dien hende bij also dat Jan van Bocstaelle weder comt, hem staende in zijnen rechte ter oppositien, etc.”.

¹³¹ SAG, reeks 301, nr. 34 (2), 1437-1438, 77v. (en eveneens ingeschreven op 109v.): “Matten sMans, naer dien dat hemlieden overbracht was dat Jan de Brune, haer wettelic man, van haer vertrocken was ende absent gheweest hadde den termijn van 6 jaeren, niet wetende oft hij doot of levende waere” (10 maart 1438 (n. st.)).

¹³² *Ibidem*: “dat zoe t’huerer sustinantie, voetslele ende meesten oorbueren van haere vercoopen mach – in d’absentien van hueren vors. man – d’heeft van eenen huus, staende t’Sente Pieters te Spriete, hem beeden toebehoerende, ende dat ten meesten prijse”.

Spriet¹³³ in Gent gelegen. Matte mocht het geld dat zij voor dit huis ontving gebruiken, op voorwaarde dat zij, bij zijn eventuele terugkeer, de rechten van haar man of die van zijn erfgenamen zou respecteren.¹³⁴ De schepensbank besloot zelfs om twee van hun schepenen voor deze maatregel borg te stellen.¹³⁵ Ook Lijsbette van Assenbrouc zag zich genoodzaakt om haar eigendom te verkopen terwijl haar echtgenoot, Willem de Hane, in het buitenland was.¹³⁶ Willem was al zo lang van huis weg dat men niet meer zeker wist of hij nog leefde of dood was.¹³⁷ Om haar geldgebrek het hoofd te bieden, sloot Lijsbette van Assenbrouc met Jan de Hane, de zoon van Willem, een overeenkomst af. In ruil voor 10 ponden groten Vlaams zou zij Jan een van haar gronden geven. Het ging om een stuk land in de parochie van Elst, gelegen achter de tiendenschuur van het kapittel van Ronse.¹³⁸ Lijsbette beloofde Jan binnen de zes weken na de terugkeer van haar echtgenoot, Willem de Hane, in zijn recht te stellen of hem anders binnen diezelfde tijdsperiode zijn geld terug te geven.¹³⁹ Daarnaast mocht Jan alle vruchten van de eigendom vrij gebruiken zonder dat hij deze ooit zou moeten teruggeven.¹⁴⁰ Terwijl Laureins ts'Herts voor het gerecht op de loop was, kwam zijn echtgenote Magriete Theunijzons de schepenen om de helft van de goederen uit het huwelijksvermogen vragen. Dit verzoek streefde eigenlijk meer een boedelverdeling

¹³³ Spriet was een andere benaming voor de hoek die de Kortrijksepoortstraat met de Sint-Kwintensberg maakte (zie: M. Gysseling, *Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen*, Antwerpen-Brussel-Gent-Leuven, 1954, nr. 467).

¹³⁴ SAG, reeks 301, nr. 34 (2), 1437-1438, 77v.: "behouden dien dat de vornoemde Matte zeker doen soude omme in toecommenden tijde den vornoemden Jan de Brune, up dat hij weder quame, oft de ghone die cause hebben sullen uter name van hem zijn recht daer an te verhalene datter behoeren sal".

¹³⁵ *Ibidem*: "Daer voren dat borghe sijn Gheraerd van den Velde ende Wulfaert Herewin, ende elc over al".

¹³⁶ SAG, reeks 301, nr. 32 (2), 1433-1434, 159r. (12 juli 1434).

¹³⁷ *Ibidem*: "welke Willem so langhe jare buten lants gheweest heeft dat men niet weet weder dat hij levende of doot es, commen es etc.".

¹³⁸ *Ibidem*: "omme haer selven te helpene met haerlieder sellefs goede alsoe 't haer groetelic van noede es, heeft vercocht wel ende redelic Janne den Hane fus Willems een alf bunre ende een alf dachwant erven, van harer zijde commende, gheleghen in de prochie van Elst, achter de tiendescuere die toebehoert 't capitele van Ronsse".

¹³⁹ *Ibidem*: "Desen coep es ghedaen omme 10 lb. gr., daer af hare de vors. Lijsbette kende wel betaelt ende al vergolden van Janne den Hane vornoemt, ende heeft beloofd dat soe binnen 6 weken, naer dat haer man te lande commen sal zijn, den vors. Janne den Hane wettelic der toe te doene bij wette, daer 't behoert ofte so sal hem binnen den vors. 6 weken zijn ghelt weder gheven".

¹⁴⁰ *Ibidem*: "emmer Janne den Hane behoudende alle de bladinghen die hij daer af gheheven ende ontfaen sal hebben, sonder daer af eeneghe restitutie te doene".

VORZIENICHEIT VAN GOEDE

na dan een provisie.¹⁴¹ Laureins was voortvluchtig en kon duidelijk niet in de schepenbank aanwezig zijn. Bovendien was de kans klein dat hij ooit nog naar Gent zou terugkeren. Daarom werden zijn belangen vertegenwoordigd door Jan de Cnorre, zijn broer, en Jan de Deckere, een van de vrienden en magen van Laureins. Daarnaast was Jan de Deckere ook in de hoedanigheid van schuldeiser aanwezig. Hij trad op als plaatsvervanger voor zijn broer, Pieter de Deckere, op dat ogenblik verblijvend in Rome.¹⁴² De uitspraak van de schepenbank respecteerde de belangen van alle partijen. De schepenen besloten het verzoek van Marie in te willigen en haar de helft van het huwelijksvermogen toe te kennen. De basis voor de verdeling zou de stand zijn waarin het huwelijksvermogen zich bevond, schulden inbegrepen, op het ogenblik dat Laureins het land verliet.¹⁴³

De vraag blijft spelen in hoeverre de schepenen van de Keure gehuwde vrouwen in afwezigheid van hun echtgenoot daadwerkelijk een provisie toekenden en haar in plaats daarvan niet gewoon als handelingsbevoegd erkenden. In bijna alle zaken die onder deze categorie behandeld werden kreeg de eiseres of het vrije beheer over de opbrengsten van haar eigendommen of de toestemming om bepaalde goederen te verkopen en het geld ervan voor haar eigen behoeften aan te wenden. Dit waren handelingen die een bekwame vrouw die niet onder het bewind van een echtgenoot stond, vrij mocht stellen. In dat opzicht stemden de regelingen in het merendeel van deze zaken overeen met de schikkingen getroffen voor vrouwen die de status van *'sellefs wijf'* droegen. Zo registreerden de schepenen verschillende transacties van verlaten vrouwen, die zelf voor een inkomen probeerden te zorgen door middel van leningen of door de verkoop van gronden. Verlaten vrouwen deden hiervoor gemakkelijk een beroep op hun familie, zoals Kateline van Steelant die geld van haar vader leende of Lijsbette van Assenbrouc die grond verkocht aan de zoon van haar afwezige echtgenoot. Gehuwde vrouwen zoals Matte sMans, die geen patrimoniale goederen bezaten om op terug te vallen, kregen van de schepenen de toestemming om gemeenschappelijke roerende goederen, in het geval van Matte een huis te Gent, te verkopen.

¹⁴¹ SAG, reeks 301, nr. 53 (1), 1474-1475, 127v.: "versouc van Magrieten Thuenszsoens, 't wijf Laureins ts' Herts, gheseit de Cnorre, omme verdeelinghe ghedaen te werdene van huerliedder beeder goede in zulker werdde als 't ghestaen, ghelegghen ende bevonden zoude werden ter date dat hij, Laureins, har man, hem heerstu ghemaect ende gheabsenteert hadde uut vreesen van justitien" (20 januari 1475 (n. st.)).

¹⁴² *Ibidem*: "ghehoort oec daerup Janne den Cnorre, broeder van den voornoemden Laureins, Janne den Deckere, spoormakere, maegh van den zelve Laureins ende sculdheeschere bij virtute van eender procuratie van Pietren den Deckere, zinen broeder, woenende te Roeme daer de voornoemde Laureins thuus ghelegghen hadde".

¹⁴³ *Ibidem*: "wijsden, ghenouch bemoedende dat de voors. Laureins niet weder keeren en soude, mids den laste daer hij inne stont jeghen justitie, dat men 't voors. goed deelen zoude in zulker werdde, baten ende commere als 't selve goed deelen zoude in zulker werdde, baten ende commere als 't selve goed was ter date dat hem de voornoemde Laureins absenteerde".

Eigenlijk valt in deze categorie slechts één vrouw terug te vinden die de schepenen daadwerkelijk om een provisie verzocht. Mergriete van Belle kon moeilijk het beheer over haar eigen goederen of het recht om bepaalde bezittingen te verkopen vragen aangezien al deze goederen onder het toezicht van de schepenen van de Gedele stonden.

De schepenbank zorgde er wel voor dat de rechten van de afwezige echtgenoot, voor het geval hij ooit naar Gent zou terugkeren, en de rechten van zijn erfgenamen, steeds gerespecteerd bleven.

Net als bij wanbeheer en vervreemding probeerden de schepenen gehuwde vrouwen, die zich in een noodsituatie bevonden, van een inkomen te voorzien. Maar in plaats van hiervoor een beroep te doen op provisie, zocht de schepenbank eerder haar toevlucht in maatregelen die dichter bij de opzet van een boedelverdeling aansloten.

4. De onvolmaakte scheiding van tafel en bed

Het echtpaar Lijsbette van Pollaer en Jan Rebau kwam al eerder aan bod, toen Lijsbette van de schepenen de toestemming kreeg om een huis te verkopen en met de opbrengsten haar scheiding te betalen.¹⁴⁴ Maar er is informatie, in de vorm van twee voorgaande vonnissen, die erop wijst dat de officialiteit van Doornik de scheiding van het echtpaar had goedgekeurd. De schepenen beschouwden deze scheiding echter als onvolledig.¹⁴⁵ Wanneer Lijsbette op 15 september 1446 voor de eerste maal voor de schepenbank verscheen, weigerden de schepenen om de boedelverdeling door te voeren. Zij waren van oordeel dat de door Lijsbette verkregen scheiding van tafel en bed niet conform de richtlijnen van het Gentse gewoonterecht was. Jan mocht dan ook het beheer over het huwelijksvermogen blijven waarnemen tot zijn echtgenote het bewijs van een geldige scheiding van tafel en bed aan de schepenbank kon voorleggen.¹⁴⁶ Een jaar later, op de zitting van 18 april 1447, probeerde Lijsbette het nog eens opnieuw.¹⁴⁷ Zij wilde dat Jan haar de helft van hun goe-

¹⁴⁴ SAG, reeks 301, nr. 40 (1), 1448-1449, 142r.

¹⁴⁵ SAG, reeks 301, nr. 39 (1), 1446-1447, 2v en 128r.

¹⁴⁶ SAG, reeks 301, nr. 39 (1), 1446-1447, 2v.: "Alzo van dat Lijsbette van Pollaer versochte bedwonghen te hebbene Janne Rebau, haren man, ter verdeelinghen van hueren tijdeliken goedinghen, achtervolghende den ghescheede overleden tusschen hemlieden ten spirituelen hove so waes 't dat scepenen etca., ghevisenteert hebbende de lettren van den voors. ghescheede, de welke zij niet bevonden zulk wesende naer d'oude costume als dat de verdeelinghe van haerlieder tijdeliken goede daer up behoerde wettelic ghedaen te zijne, ende lijdene, wijsden der selver Lijsbette te treckene ten spirituelen hove up dat haer ghelieft te scheidene ende al daer te vercrighene zulk ghescheet ende divorcie als daer up 't dijdelyc ghescheet sculdich waere te lijdene naer de costume van deser stede, ende toot diere tijt den voorn. Janne te hebbene 't ghebruuc ende maniance van zinen goede".

¹⁴⁷ SAG, reeks 301, nr. 39 (1), 1446-1447, 128r.

VORZIENICHEIT VAN GOEDE

deren zou geven, dat er met andere woorden tot de boedelverdeling werd overgegaan.¹⁴⁸ Jan weigerde zijn vrouw echter een deel van hun bezittingen te geven met het argument dat hij nooit met een scheiding had ingestemd. Volgens hem had Lijsbette geen enkele gegronde reden om de scheiding aan te vragen. Daarenboven wees Jan de schepenbank erop dat de scheiding, zoals zijn echtgenote ze had verkregen, niet volgens de correcte formulering was opgesteld. Jan voelde zich dan ook niet verplicht om het beheer over de goederen van zijn vrouw af te staan.¹⁴⁹ De schepenen volgden Jan Rebau in zijn redenering zodat er opnieuw geen boedelverdeling werd uitgevoerd.¹⁵⁰ Op de zitting van 27 november 1448 ondernam Lijsbette van Pollaer nog een derde poging om de schepenen haar scheiding van tafel en bed te laten erkennen.¹⁵¹ Zij vertelde de schepenbank hoe haar echtgenoot zich zodanig onmogelijk gedroeg dat zij niet langer met hem kon samenwonen en vroeg daarom de schepenen opnieuw om een boedelverdeling.¹⁵² Ook deze keer had Lijsbette geen succes. De schepenen bleven haar scheiding van tafel en bed, zoals deze door de officialiteit was uitgesproken, ontoereikend vinden. Deze keer kreeg de vrouw in de plaats van een boedelverdeling, een provisie van de schepenen. Jan Rebau moest zijn echtgenote binnen de twee weken de som van 3 ponden groten Vlaams overhandigen. Kwam hij deze verplichting niet na, dan hing

¹⁴⁸ *Ibidem*: “Alse van der handlinghe ende ghedinghe, te diversschen stonden gheweest tusschen Lijsbetten van Pollaer an d’een zijde ende Janne Rebau, haren weteliken man, ter causen van dat de vors. Lijsbette begheerde ende versochte te verdeelne jeghen den vorn. Jan van haren tijdelike goede, achtervolghende den ghescheede overleden ten gheesteliken hove tusschen hem beeden, ende den vorn. Jan bedwonghen t’hebbene haer over te legghene d’een heeltscheede van den vors. goede omme haer dat te hebrukene ende haer sustinanche daer af te hebbene”.

¹⁴⁹ *Ibidem*: “daer af hem de vors. Jan weerde, segghende dat hij zijn consent niet ghedaen en hadde in ‘t vors. ghescheet, ende oec dat ‘t selve ghescheet niet ghefondert en was up zulken titel als dat sculdich waere gherekent te zine ‘ghescheet van huwelijke’, oec mede en hadde de vors. Lijsbette gheene cause redelike omme van hem te scheidene, maer was zulk danich van regement als dat zoe niet sculdich waere te hebbene eenech ghebruuc van den selven goede, met meer worden, etc.”.

¹⁵⁰ *Ibidem*: “so waes ‘t dat scepenen etc., ghevisenteert hebbende ‘t instrument bij der vors. Lijsbetten overghegheven van den vors. ghescheede, leden bij den vors. gheesteliken hove tusschen haer ende den vors. Jan, ende oec ‘t verclaers naer der hand daer up ghedaen bij den officiaal van Dornicke, wijsden ende verclaerden dat ‘t vors. ghescheet van den gheesteliken hove niet zulk en was dat daer up de vorn. verdeelinghe van den tijdeliken goede sculdich waere te gheschiene ende ghedaen te zine naer de rechten ende costumen van deser vors. stede, onseghhende mids dien der selven Lijsbetten de vorn. weerlike verdeelinghe”.

¹⁵¹ SAG, reeks 301, nr. 40 (1), 1448-1449, 65r.

¹⁵² *Ibidem*: “verzochte ende begheerde een ghescheet ghemaect te hebbene van den tijdelijcken goede, haren man ende hare toebehoerende [...]Up ‘t welke de vors. Lijsbette van Pollaer dede replikieren dat ‘t leven ende de conditie van den vors. Janne, haren man, zulk waren dat zoe in ghenre manieren met hem wezen noch huus houden wilde”.

hem een gevangenisstraf boven het hoofd.¹⁵³ De schepenen raadden Lijsbette van Polaer dan ook aan om met dit geld bij de officialiteit van Doornik een legitieme scheiding te bekomen, en wel een die overeenstemde met de regels van het Gentse gewoonterecht, zodat de schepenen uiteindelijk toch tot de boedelverdeling zouden kunnen overgaan.¹⁵⁴ De laatste keer dat Lijsbette voor de schepenen kwam, had zij zelfs alle hoop op een boedelverdeling opgegeven.¹⁵⁵ In plaats daarvan vroeg zij de schepenen direct om een provisie. Lijsbette was door het twistzieke gedrag van haar echtgenoot van hem weggegaan. Bij haar vertrek had zij haar bezittingen, waaronder twee huizen, in zijn beheer achtergelaten, waardoor zij nu onvoldoende middelen had om van te leven.¹⁵⁶ Jan wou Lijsbette geen uitkering geven, maar was wel bereid om zijn vrouw weer bij hem in huis te verwelkomen.¹⁵⁷ De schepenbank besloot Lijsbette van Pollaer de toestemming te geven om een van de twee huizen, die zij in het huwelijk had ingebracht, te verkopen. Met de opbrengst van de verkoop kon zij in haar eigen onderhoud voorzien. Daarnaast lieten de schepenen Lijsbette haar bijleving houden, haar recht als weduwe. Hier werd wel een voorwaarde aan verbonden: Lijsbette moest de rechten van haar schoonbroer, die op dat moment niet in het land aanwezig was, respecteren als hij ooit naar

¹⁵³ *Ibidem*: "So waes 't dat scepenen van de Kuere in Ghend, ghehoort hebbende de vors. handlinghe, ende oec ghevisiteert de vors. letteren van den ghestelijcken hove ende de copie van den vonnesse van den vorsaten, bij den welken claerlijcke bleec 't ghescheet van den vors. gheestelijcken hove tusschen den vors. Janne Rebau ende Lijsbetten, zijnen wive, niet vulmaectelic vercreghen zijnde, ende, up al rijpelic ghelet alzoo 't behoorde, termineerden ende wijsden dat de vors. Jan Rebau – in vormen van provisien – der vors. Lijsbetten, zijnen wive, gheven ende betalen zal de somme van 3 lb. gro. binnen XIIIltien eerstcommende. Lyet hij 't, dat hij trecken zoude in 's hamans, in 't sattetet te Ghend, ende daer ute niet scheeden zonder 't consent van 7 scepenen, up de boete van 100 lb. par."

¹⁵⁴ *Ibidem*: "Ende, eys 't dat de vors. Lijsbette in toecommende tijde volghen wille omme een vulmaect ghescheet te vercrijghen bij den gheestelijcken hove tusschen haren man ende hare, alsoo 't behoort, dat men danne in dat cas 't selve ghescheet alzoo vercreghen zijnde van haren tijdelijcken goedt recht ende wet zal doen gheschien, achtervolghende der costume in ghelijcken zaken onderhouden".

¹⁵⁵ SAG, reeks 301, nr. 40 (1), 1448-1449, 198v.

¹⁵⁶ *Ibidem*: "Als van der handlinghe gheweest tusschen Lijsbeeten van Pollaere an d'en zijde ende Jan Rebaude, haeren man, an d'ander zijde ter causen van zekere provisien van goede, die vors. Lijsbeette begheerde te hebbene van Janne voornoemt, zonder ghemerct dat de vors. Jan bij zijne pranterixheden haer van hem verseken hadde, mids welken zoe – bij noede – allene wonen moeste, waer bij haer van noede waes te hebbene provisien, ende zo veele te mer dat zoe den vors. Jannen lieten, als zo van hem vertrach, veele ghereeder catteylen, – ghelic zo die over gaf in eene sedulle –, ende oec 2 huusse, d'en ghestaen te Sente Pietere, d'ander bachten der weesen huus, daer af Jan 't huus vercocht heeft te Sente Pieters heeft".

¹⁵⁷ *Ibidem*: "den vorn. Janne hem weerende den vors. Lijsbeetten yet te gheghevene, zegghende dat hij van haeren niet en gherde te sceedene, ende bij al so dat haer gheliefde thuus te commende, waer 't dies tevreden".

VORZIENICHEIT VAN GOEDE

Gent zou terugkeren.¹⁵⁸ Wanneer een gehuwde vrouw haar echtgenoot overleefde, had zij recht op de bijleving. Dit stond gelijk aan het vruchtgebruik van de helft van de patrimoniale goederen van haar man. Bij de scheiding van tafel en bed - en in het verlengde daarvan de boedelverdeling - deed de vrouw normaal gezien afstand van haar recht op bijleving. Soms gebeurde het echter dat in onderling overleg de bijleving, als een vorm van pasmunt, in het ontwerp van de boedelverdeling, na de scheiding, toch nog toegekend werd.¹⁵⁹ Het geschil van het echtpaar kwam waarschijnlijk op een natuurlijke wijze tot een einde door de dood van Jan Rebau. In de schepenregisters van de Keure van Gent werd er geen registratie van een boedelverdeling tussen Jan Rebau en Lijsbette van Pollaer bewaard. Wel vinden we een akte terug, gedateerd op 12 februari 1453, waarin Lijsbette als de weduwe van Jan Rebau aangeduid werd.¹⁶⁰ Dit optreden vond kort na zijn dood plaats, aangezien Jan Rebau enkele dagen daarvoor, op 8 februari 1453, nog voor de schepenen van de Keure was verschenen.¹⁶¹

Net zoals bij Jan Rebau en Lijsbette van Pollaer, meenden de schepenen dat de scheidingsbrief die Mergriete sCricx, de wettige echtgenote van Jan Provost, aan hen presenteerde niet conform het Gentse gewoonterecht was.¹⁶² Mergriete sCricx kwam voor de schepenbank aanklagen dat Jan Provost zijn belofte tot boedelverdeling weigerde na te komen. Het echtpaar had samen een ontwerp van een boedelverdeling opgesteld voor het geval dat de officialiteit van Doornik hun scheiding van tafel en bed had goedgekeurd. Nu weigerde

¹⁵⁸ *Ibidem*: "So vaes 't dat scepenen gheternennert hebbende al 't ghent dat in de sake behoerde over sijen ghemerckt te zijne, wijsden dat Lijsbeette hebben ende ghebruken zoude 't huus baechten den weesen huus, 't welken zo bij consente van hem vercoch hadde, over mids dien dat Jan, haer man, zijnen wille hadde ghedaen metten huusse te Sente Pieters, ende dat de vors. Lijsbeette hebben sal de heeltsceede als haer bilevinghe van de eerven die Janne toe behoerende, behauden dien dat de selve Lijsbeette alvoren zeker doen zal omme daer an te verhalene in tijden ende in wilen al sulc deel recht als Jans broeder, die langhe uutgheuest heeft, daer an sculdich zal zijn te hebbene up dat hij namaels te landen comt".

¹⁵⁹ T. De Vos, *Het overlevingsvermogen of bilevinghe als pasmunt bij scheiding en/of hertrouwen in het laatmiddeleeuwse Gent*, Universiteit Gent, 2007-2008, 206 p. (onuitgegeven masterscriptie in de Geschiedenis).

¹⁶⁰ SAG, reeks 301, nr. 42 (1), 1452-1453, 44v: "Kenlic zij etca. dat meester Gillis Morael, surgien, commen es etca., kende ende lijde dat hij t'achter ende sculdich zijnde Lijsbetten van Polaer, weduwe van Janne Rebau, de somme van 13 lb. gro. goeder scult gherekents ghelts, te betalen".

¹⁶¹ SAG, reeks 301, nr. 42 (1), 1452-1453, 48r: "Kenlic etc. dat Jan Rebau, over hem zelve ...".

¹⁶² SAG, reeks 301, nr. 39 (2), 1447-1448, 14v.

FLORENCE VAN DER LINDEN

Jan Provost deze overeenkomst na te komen.¹⁶³ Maar Jan verdedigde zich met de redenering dat hij en zijn vrouw niet legitiem gescheiden waren. Volgens hem had de officialiteit hen louter de toestemming gegeven om apart te gaan wonen. In dat opzicht was hij, naar de regels van het Gentse gewoonterecht, niet verplicht om een deel van het beheer over het huwelijksvermogen aan zijn vrouw af te staan. Meer nog, zolang het koppel niet deugdelijk van tafel en bed gescheiden was, mocht men juridisch zelfs niet tot de boedelverdeling overgaan.¹⁶⁴ Jan vroeg zijn vrouw dan ook terug naar huis te komen, waar hij haar met open armen zou ontvangen.¹⁶⁵ Nadat de schepenen de documenten van de scheiding, zoals deze door Doornik was uitgesproken, hadden onderzocht, kwamen ze tot de conclusie dat Jan gelijk had en de scheiding inderdaad onvolmaakt was. De schepenbank weigerde dan ook de bezittingen van het koppel te verdelen. In plaats daarvan lieten ze Jan Provost beloven dat hij zijn echtgenote een uitkering zou geven, zodat ze voldoende middelen had om naar haar stand te kunnen leven.¹⁶⁶ In overeenstemming met dit vonnis verscheen het echtpaar een week later voor de schepenbank om hun afspraken inzake het onderhoud van Mergriete sCricx te laten registreren. Het korte tijdsbestek waarin deze overeenkomst werd opgesteld, doet vermoeden dat het koppel zich baseerde op het ontwerp van de boedelverdeling dat al eerder werd opge-

¹⁶³ *Ibidem*: “Mergrieten Scricx an d’een zijde ende Janne Provost an d’andere zijde ter causen van den ghescheede, overleden ten gheesteliken hove tusschen hem beeden, achtervolghende welken ghescheede de vors. Mergriete versochte ende begheerde te verdeelene van haerlieder tijdeliken goede naer den uutwijsene van eenen beweerpe daer af zijnde, ‘t welke de vors. Jan belooft hadde te achtervolghene, zo wanneer ‘t zelve ghescheet ten gheestelicken hove ghedaen ende leden soude zijne, dies vermet legghende”.

¹⁶⁴ *Ibidem*: “waerup de vors. Jan dede verandworden, kennende ‘t consent ghedaen hebbende in ‘t vors. verdeel, behouden dien dat ‘t ghescheet ten gheesteliken hove alvoeren lede, alsoe ‘t behorde ghedaen te zijne, ‘t welke alsoet niet gheschiet en was, maer was alleenlic gheordonneert bij den officiael van Doerneke een consent dat zij lieden verscheeden soudn moghen bliven wonende, zonder ghescheet van huwelike te makene ofte de terme daer af te useerne in de letteren naer de oude costume, hem weerende van eenegher verdeelinghe te doene van huerlieder tijdelicken goede toot an der stont dat zo een gherecht ghescheet, dat men heet divorcie van huwelicke”.

¹⁶⁵ *Ibidem*: “brocht soude hebben, maer presenteerde, waer ‘t dat de vors. Mergriete wilde met hem incommen, doende dat een goet wijf sculdich es van doene, hij ware wel te vreden haer te ontfane”.

¹⁶⁶ *Ibidem*: “So waes ‘t dat scepenen van der Kuere in Ghend, ghevisenteert hebbende ‘t vors. ghescheet commende uten gheestelicken hove, bij den welken zij bevonden dat de letteren, daer af sprekende, gheen mentioen en maecten van eeneghen divorcie van huwelicke naer de oude costume, maer alleenlic van consent van beede partijen verscheeden soude moghen, behouden dien dat zij elc andren ghenoughen soude van dies den huwelicke toebehorde, als zij dies van elc andren versocht zoude werden, wijsden ‘t verdeel van den tijdelicken goede niet te ghescheene bij ‘t vors. gheestelic ghescheet, maer dat de vors. Jan, achtervolghende zijnen consente ende belofte gheven ende bewijsen sal der vorn. Mergrieten provisie van goede naer state van haerlieder beeder goede”.

VORZIENICHEIT VAN GOEDE

maakt.¹⁶⁷ Er werd afgesproken dat het koppel alle roerende goederen en schulden uit het huwelijk evenredig zou verdelen. Daarnaast kreeg Mergriete het beheer over de patrimoniale goederen die zij destijds in het huwelijk had ingebracht. Jan kon niet langer aanspraak maken op de opbrengsten van deze eigendommen, net zoals Mergriete geen beslag kon leggen op de bezittingen die van de familie van Jan afkomstig waren.¹⁶⁸ Daarnaast gaf Jan zijn vrouw nog eens 16 schellingen groten en in ruil daarvoor zou Mergriete alle proceskosten betalen.¹⁶⁹ Er werd ook een beschermingsclausule in de overeenkomst opgenomen, namelijk dat geen van beiden in de toekomst nog voor de schulden van hun huwelijkspartner aansprakelijk mocht worden gesteld.¹⁷⁰ Wat aanwinsten van het echtpaar tijdens het huwelijk betrof, besloot men dat Mergriete, na een periode van vier jaar, de grond van Jan zou afkopen voor de som van 10 ponden groten Vlaams.¹⁷¹ Deze regeling kon de goedkeuring van Mergriete sCriix wegdragen en ze verklaarde dan ook voor de schepenen dat deze schikking aan haar provisie voldeed.¹⁷²

Deze twee casussen vormen een categorie apart omdat er een provisie werd toegekend terwijl er, althans steeds volgens de echtgenote, een scheiding van tafel en bed was verkregen, waarop de boedelverdeling had moeten volgen. Meestal gaven de schepenen een provisie in situaties waar ze wel een boedel-

¹⁶⁷ SAG, reeks 301, nr. 40 (1), 1448-1449, 198v.: “Kenlic zij etc., dat achtervolghende den vonnesse van etc., als dat Janne Provoest ghewijst es Mergrieten sCriixs, zinen wetteliken wive, te doene provisie van goede etc., so eys ‘t dat de selve Jan ende Mergriete commen zijn etc.”.

¹⁶⁸ *Ibidem*: “ende deselve Jan behouden ende paysivel besetten, zonder Mergrieten eenich recht te hebbene, al zijn goet, dat van zijnder zijde comen es, al zo dat ghestaen ende gheleghen es binnen der selver prochie, met allen den huusen, boomen, catteillen, leeninghen, besaeden daer toe behoerende”.

¹⁶⁹ *Ibidem*: “vereeffent zijn in der manieren als dat de selve Mergriete hebben sal d’een heelt van den cattellen ende sculde van baten, de selve Jan d’ander heelt. Voort sal de selve Mergriete hebben ende ghebruken in provisien huer goet, dat van harer zijden commen es, alzo dat ghestaen ende gheleghen es binnen der prochie van Nupkerke, met allen de huusen, bomen, cattellen, leeninghen, besaede daer toe behorende, zonder Janne voorn. eenich recht an te hebbene [...] Ende voort, als van al den commere ende schulden, die Mergriete ghemaecht heeft sendert dat zij in ghedinghe wiellen, sal zo ghelden te hueren laste, mids der somme van 16 s. gr., die haer Jan gheven sal”.

¹⁷⁰ *Ibidem*: “Ende voort zo hebben de selve Jan ende Mergriete belooefft, mlieden verbonden bij consente van scepenen, dat zij ne gheene scult van commere maken en zullen, daer te huerlieder doet elcx ander oer ghehouden wert. Ende dit zullen eelc anderen versekeren buten bij heere ende wette, alzo ‘t behoert met hueren goede”.

¹⁷¹ *Ibidem*: “Item zo eesser een vierrendel lands, dat conquest es, daer af sal de voors. Mergriete d’een heelt, ende Jan voors. d’ander heelt 4 jaer lanc duerende, ende t’henden van den 4 jaren, so sal de vors. Mergriete gheheel behouden ende gheven Janne 10 gr. ts’ iaers”.

¹⁷² *Ibidem*: “Ende meds deesen, hout de selve Mergriete haer wel ende te vullen ghepaeyt van selven Janne als van der selver provisie”.

verdeling wilden doorvoeren, maar waar het hen gewoon niet was toegestaan omdat er geen scheiding van tafel en bed had plaatsgevonden.

5. Besluit

Provisie toegekend aan vrouwen in noodsituaties tijdens de late Middeleeuwen is een onderwerp waar tot voor kort nog weinig over bekend was. Het ging dan ook om een uitzondering in het laatmiddeleeuwse gewoonterecht. In de regel namen gehuwde vrouwen die niet langer op hun echtgenoot konden vertrouwen, hun toevlucht tot de scheiding van tafel en bed en daarbij aansluitend tot de boedelverdeling. Desalniettemin werd er voor de periode 1427 tot 1475 in de schepenregisters van de Keure van Gent, verspreid over 40 akten, informatie bewaard over 26 vrouwen die een verzoek om provisie bij de schepenbank indienden. Uit al deze zaken blijkt duidelijk dat de schepenen provisie als een tijdelijke maatregel beschouwden. In tegenstelling tot een onderhoudsuitkering zoals vandaag soms na de scheiding toegekend wordt, diende provisie louter om vrouwen in staat te stellen een moeilijke periode te overbruggen. De schepenen benadrukten zelfs regelmatig in hun uitspraak dat de echtgenote enkel recht had op een provisie tot wanneer ze zich met haar man verzoende of tot het echtpaar effectief gescheiden was. Met andere woorden tot haar man weer in haar onderhoud zou voorzien of tot de schepenbank, conform het Gentse gewoonterecht, een boedelverdeling kon doorvoeren zodat de vrouw de opbrengsten uit haar eigen goederen kon aanspreken.

In twee casussen vinden we hier uitzonderingen op. De officialiteit van Doornik had reeds een scheiding uitgesproken voor de echtparen Lijsbette van Pollaer en Jan Rebau en voor Mergriete sCriicx en Jan Provost. Desondanks weigerde de schepenbank tot de boedelverdeling over te gaan, zelfs na meermaals aandringen van Lijsbette van Pollaer. De schepenen oordeelden dat de scheiding niet aan de nodige vereisten voldeed en dat bijgevolg, conform het Gentse gewoonterecht, alle goederen van het koppel onder het beheer van de man bleven. Als tussenoplossing gaf men de twee vrouwen een provisie.

Op deze twee zaken na bleken de schepenen van de Keure van Gent redelijk rechtlijnig wat de redenering achter hun beslissingen betrof. Zo weigerden ze aan verschillende vrouwen, waaronder Mergriete Smeets, een provisie toe te kennen uit de overtuiging dat deze echtgenotes ook zonder de steun van de schepenen voldoende middelen ter beschikking hadden om een scheiding van tafel en bed te bekostigen. Een uitkering werd alleen verleend wanneer de vrouw hier echt nood aan had. De bijstandsverplichting, die een man zijn echtgenote tijdens hun huwelijk verschuldigd was, betekende dus niet dat een gehuwde vrouw automatisch recht had op een provisie wanneer haar eega niet langer in haar onderhoud voorzag.

De vrouwen die om een provisie vroegen probeerden de schepenen er bijgevolg van te overtuigen dat ze die provisie daadwerkelijk nodig hadden en legden daarom nadruk op hun onbenijdenswaardige omstandigheden. Zo wer-

VORZIENICHEIT VAN GOEDE

den de schepenen regelmatig gewezen op de mentale en/of fysieke gebreken van de eiseres, denk aan Lijsbette van den Berghe en Kateline van den Hulle. In dezelfde lijn klaagden verschillende echtgenotes eveneens dat ze door nalatigheid en/of spilzucht van hun man niet in staat waren om voor hun kinderen te zorgen. Daarnaast bleken de schepenen in hun uitspraken ook rekening te houden met de samenstelling van het huwelijksvermogen. Wanneer een vrouw de nodige (patrimoniale) goederen in het huwelijk had ingebracht, gingen de schepenen haar hier sneller een provisie uit toekennen. Wat meestal neerkwam op het vrije gebruik van de opbrengsten uit de bezittingen die van haar familie afkomstig waren.

Men kan vier categorieën onderscheiden in de redenen waarom een gehuwde vrouw provisie nastreefde. Natuurlijk ressorteerde het merendeel van deze verzoeken niet uitsluitend onder één noemer, een zaak kende vaak verschillende motieven.

De meest geciteerde argumenten sluiten aan bij de opzet van een provisie zoals door de schepenbank bedoeld. Vaak wou de man niet van zijn huwelijkspartner scheiden en weigerde hij haar dan ook de nodige middelen om een procedure voor de officialiteit op te starten. De meeste vrouwen wilden met het geld dat ze van de schepenen toegewezen kregen zo snel mogelijk een scheiding aanvragen en bekomen. Dit bood de schepenen dan ook de mogelijkheid om na verloop van tijd, zodra de scheiding was uitgesproken, tot de boedelverdeling van het echtpaar over te gaan zodat de vrouw vrij als *sellefs wijf* over haar goederen kon beschikken. Soms woonden man en vrouw niet langer onder een dak samen, en was het echtpaar vervreemd. De noodlijdende echtgenote verscheen dan voor de schepenbank omdat haar echtgenoot niet langer haar dagelijkse kosten betaalde terwijl hij wel nog steeds het beheer over haar goederen genoot. Vervreemding was vaak het gevolg van problemen in het huwelijk zoals echtelijk geweld, het twistzieke karakter van de man of financiële moeilijkheden door wanbeheer. Gehuwde vrouwen die de schepenen aanspraken omwille van het wanbeheer van hun echtgenoot vroegen pas in tweede instantie om een provisie van onderhoud. Hun eerste zorg gold het veiligstellen van wat er nog restte van de goederen die zij bij hun huwelijk van de kant van hun familie hadden meegekregen. Vaak combineerden ze de twee problemen door, al dan niet op aansporen van haar vrienden en magen, rechtstreeks het beheer over hun eigen patrimoniale goederen te vragen.

De schepenen gingen vervreemde echtgenotes vaak aansporen om hun situatie op te lossen, hetzij door zich met hun man te verzoenen, hetzij door van hem te scheiden. De scheiding werd niet altijd verhinderd door de onwil van de man. Soms stelden zich gewoon praktische problemen. Vrouwen wiens echtgenoot zich langdurig in het buitenland bevond, of wiens man vermist was, konden hun huwelijkspartner moeilijk opdragen een staat van goed binnen te brengen. We zien ook dat de vrouwen in deze laatste situatie de schepenen niet zozeer om een provisie vroegen, maar optraden als *de facto* handelingsbevoegde vrouwen, alsof zij en hun goederen niet langer onder het toezicht van hun echtgenoot vielen. Ze lieten verschillende transacties, zoals leningen en

FLORENCE VAN DER LINDEN

verkopen, bij de schepenen registreren om met de vruchten ervan hun levensonderhoud veilig te stellen. Wanneer het waarschijnlijk was dat de man in kwestie nooit naar Gent zou terugkeren, zoals in het geval van de voortvluchtige Laureins ts'Herts, verzocht zijn vrouw om een regeling die in principe op een boedelverdeling neerkwam. Hierbij zorgden de schepenen wel ervoor dat de belangen van de afwezige echtgenoot en die van zijn erfgenamen steeds gerespecteerd bleven.

Uit deze akten blijkt ook de ondernemingszin van gehuwde vrouwen die met een moeilijke situatie geconfronteerd werden. Hoewel sommige gedingen op aansturen van de vrienden en magen van de betrokken echtgenote voor de schepenbank gebracht werden, kwamen verschillende vrouwen, al dan niet met steun van hun familieleden, zelf hun petitie en suggesties aankaarten. Maar eigen initiatief werd door de schepenen niet altijd evenzeer geapprecieerd, zoals in het geval van Lijsbette van Rokegem. Een vrouw moest oppassen dat ze het recht niet teveel in eigen handen nam. De schepenbank wilde te allen tijde geraadpleegd worden vooraleer er actie zou worden ondernomen. Desondanks konden de schepenen begrip opbrengen voor deze gehuwde vrouwen die zich, om verschillende redenen, in moeilijke omstandigheden bevonden. Van de 26 gehuwde vrouwen vonden slechts vier met hun klacht bij de schepenen geen gehoor. De overige verzoeken om provisie werden door de schepenen van de Keure van Gent ingewilligd.